

TARTALOM

Kedves Olvasóink!.....	2
Csúcs Sándor: V. K. Kelmakov (1942–2023).....	3
Csúcs Sándor: Raija Bartens köszöntése.....	11
Németh Dániel – Sztányi Petra: Hetvenéves lenne Székely Gábor.....	13
Csepregi Márta: Terepnapló-részletek 1992–2017.....	18
Rideg Béla: A megváltás lehetőségei egy (poszt)szovjet lakótelepen: gondolatok Mari Saat A lasnamäe-i megváltó című kisregényéről.....	29
Csúcs Sándor: Új kötet Sajnovicsról.....	35
Krónika.....	40

A címlapon
Valej Kelmakov 1942–2023

Finnugor Világ

A Reguly Társaság Értesítője

Szerkeszti: Csúcs Sándor (felelős szerkesztő), Molnár Zoltán

Szerkesztőség: Reguly Társaság: 2083 Solymár, Hóvirág u. 47.
Villanyposta: Csucs@btk.ppke.hu

Kiadja a Reguly Társaság a Finnugor Világkongresszus Magyar Nemzeti Szervezete közreműködésével

A társaság tagjai a lapot tagdíjuk fejében kapják. Tagdíj: dolgozóknak 2000 Ft, nyugdíjasoknak, diákoknak: 1000 Ft. Bankszámlaszámunk: 11101404–19664314–36000001.

© Waldberg Bt. Minden jog fenntartva, beleértve a sokszorosítás, az adatfeldolgozó rendszerekbe való bevétel, nyilvános előadás, a rádió- és televízióadás, valamint a fordítás jogát, az egyes részeket illetően is.

HU ISSN 1416-776X * Printed in Hungary

Finnugor Világ

A Reguly Társaság Értesítője

XXIX. évfolyam, 1. szám

2024. március

Kedves Olvasóink!

Szomorú hír zárta az elmúlt évet, váratlanul itt hagyott bennünket régi jó barátom, Valej Kelmakov kiváló udmurt nyelvész. Arcképével és az e számunk elején álló nekrológgal búcsúzunk tőle.

Tavaly kellett volna köszöntenünk 90. születésnapja alkalmából Alho Alhonie-mi finn kollégánkat, aki 1971-től 1996-ig a finnugor nyelvészet professzora volt a Turkui Egyetemen. A felelős szerkesztő feledékenységé miatt ezt sajnos elmulasztottuk. Szerencsére a debreceni egyetem finnugristái figyelmesek voltak és folyóiratuk tavalyi számában (FUD 30: 375–378) köszöntötték a jubilánst. Jókívánságaikhoz mi is csatlakozunk.

Itt adok hírt arról, hogy továbbra is nagy siker a zirci Reguly Antal Múzeum 2021 szeptemberében megnyílt új állandó kiállítása. Ezt mutatják a múzeum vendégkönyvébe írt bejegyzések is: „Lenyűgöző ez a gyönyörű kiállítás. Legközelebb sokkal több időt szeretnék itt tölteni.” „Méltó kiállítása ez a városnak. Örömmel fogjuk ajánlani mindenkinek.” „Hihetetlenül gazdag kiállítás, bámulatosan összeállítva. Ötletes megoldások, innovatív ábrázolás. Egyszóval: parádés.”

Fontos eseményre készül idén tavasszal a Reguly Társaság, az alapszabálynak megfelelően tisztújító közgyűlést tartunk. Ennek előkészítése jó ütemben halad, összeállt a javasolt új vezetőség névsora, amit majd a közgyűlésen hozunk nyilvánosságra. Az biztos, hogy új elnökünk lesz. Ezzel kapcsolatban szeretném elmondani, hogy nagy megtiszteltetés volt számomra az elnöki tisztség, amit összesen mintegy huszonöt évig töltöttem be. Itt van tehát az ideje a váltásnak. Természetesen szeretnék továbbra is a vezetőség aktív tagja maradni, amíg erőm engedi.

Ami a tavalyi évet illeti, Társaságunk tevékenysége a megszokott keretek közt folyt: megjelent a Finnugor Világ négy száma és megünnepeztük a Rokon Népek Napját, ezúttal Székesfehérváron. Anyagi helyzetünk egyelőre szilárd. Az SZJA 1%-ából 86.336 forintot kaptunk, amit lapunk költségeinek fedezésére fordítottunk. Egyéb bevételeink is a tervezett módon alakultak, de az inflációt mi is megéreztük a postai és nyomdaköltségek drasztikus növekedése miatt. Ezért szükségesnek látszik mind a bevételek növelése, mind a kiadások csökkentése. Vagyis sok év után fel kell emelnünk a tagdíjat (Erről majd a közgyűlés fog dönteni.), illetve csökkentenünk kell a példányszámot és a postaköltséget. Az elmúlt években abban a szerencsés helyzetben voltunk, hogy támogathattuk fiatal kutatók és doktoranduszok tudományos rendezvényekre történő utazását. A jövőben ezt sajnos nem engedhetjük meg magunknak. Reméljük az új vezetőségnek lesznek ötletei a problémák megoldására.

Végül – szokás szerint – arra biztatom olvasóinkat, különösen a fiatalokat, hogy küldjék el nekünk finnugor tárgyú írásait, műfordításait. Szerkesszük együtt a Finnugor Világot!

Csúcs Sándor

V. K. Kelmakov (1942–2023)

December 28-án Izsevszkben elhunyt Valej Kelmakov, a hazánkban is jól ismert udmurt nyelvész, egyetemi tanár, a nyelvtudomány doktora, e sorok írójának sok évtizede jó barátja és mélyen tisztelt kollégája. Éppen két éve jelent meg lapunkban a nyolcvanadik születésnapja alkalmából írt köszöntésem (FV 2022/1: 3–5), amelyben hosszú életet és jó egészséget kívántam neki. Most pedig már búcsúzunk kell tőle.

Kelmakov tudományos és oktatói munkásságának ismerői jól tudják, hogy erről a témáról monográfiát lehetne írni. Itt és most ezekből csak néhány kiragadott részletet mutatok be, abban a reményben, hogy akad majd olyan tanítványa, aki könyvet ír mesteréről.

Élete

V. Kelmakov 1942. január 14-én született Verchnyaja Jumja (udmurtul Tylo) községben a Tatár ASzSZK kukmori járásában. Szülei kolhozparasztok voltak, édesapja két hónappal születése előtt esett el a leningrádi fronton. Édesanyja egyedül nevelte fel őt és két idősebb testvérét a háborús és a háború utáni nehéz években.

Iskolai tanulmányait szülőfalujában kezdte, az ötödiktől a tizedik osztályig a szomszédos község, Ostorma-Jumja (udmurtul Ulyngurt) iskolájába járt. Itt S. M. Mamasev volt a földrajztanára, akiről így emlékezik meg: „Az ő földrajzóráin (nem pedig az udmurt nyelv és irodalom órákon) hallottam először a finnugor népekről és nyelvekről. Észrevette őszinte érdeklődésemet irántuk és egyik moszkvai utazásáról hozott nekem egy mari–orosz, egy orosz–ész és egy magyar–orosz szótárt. Ezeket az értékes ajándékokat a mai napig őrzöm a könyvtáramban. Ebben a félreeső faluban, a XX. század ötvenes éveiben nem volt sem villany, sem rádió, sem könyvek. Ő volt az egyetlen ember, akivel továbbtanulási terveimről beszélgethettem, arról hogyan tudnám kielégíteni az udmurt és a rokon nyelvek iránti érdeklődésemet.” (Kelmakov 2011: 384).

Ez vitte Kelmakovot az Udmurt Pedagógiai Főiskola (ma Udmurt Állami Egyetem) udmurt tanszékeire, ahol 1964-ben szerzett diplomát. Tanára I. V. Tarakanov biztatására jelentkezett moszkvai aspirantúrára (mai szóval doktori képzésre). Tudományos vezetője V. I. Lytkin az ismert komi származású nyelvész lett. Az aspiránsi éveket (1964–1968) egy éves kötelező katonai szolgálat szakította meg 1965–1966-ban. 1970-ben védte meg kandidátusi értekezését, amelyben anyanyelvjárását írta le.

1968-tól 1971-ig az Udmurt Tudományos Kutatóintézetben dolgozott, 1971-től nyugdíjba vonulásáig az izsevszki Udmurt Állami Egyetemen. 1995-től volt az egyetem Általános és Finnugor Nyelvészeti Tanszékének vezetője. 1993-ban szerezte meg Moszkvában a nagydoktori címet. 1992 és 1994 között a Helsinki és a Turku Egyetem vendégtanára volt, 1997 tavaszán ösztöndíjként töltött több hónapot Helsinkiben. Többször járt Magyarországon, és részt vett a 2010-es piliscsabai Nemzetközi Finnugor Kongresszuson is.

Tudományos munkássága

Tudósi karrierjét a már említett kandidátusi disszertációjával kezdte: Ку́мпо́р-ский диалект удмуртского языка (= Az udmurt nyelv kukmori nyelvjárása). A mű sajnos kéziratban maradt, de néhány részletét publikálta az SFU-ban. A témaválasztással egyúttal kiejelölte a maga számára a követendő utat: az udmurt nyelvjárások kutatását. Ma már, az életmű lezárulása után egyértelmű, hogy terjedelmében és eredményeit tekintve is, ez Kelmakov munkásságának legfontosabb és legjelentősebb része.

Az elhunyt szívesen indított és szerkesztett sorozatokat. Ezek közül itt most kettőt említek meg. 1981-ben jelent meg Izsevszkben az *Udmurt nyelvmutatóványok*¹ első kötete. Ebben kétszáz rövidebb szöveg található, változatos műfaji megoszlásban: legendák, hagyományok, mesék, hétköznapi történetek, dalok, balladák, közmondások, ráolvasások stb. A szövegek fele az északi, fele a középső nyelvjárásokat képviseli. Tapasztalatból tudom, hogy jól használhatók az oktatásban, udmurt tankönyvembe hat szöveget vettem át ebből a kiadványból. Az anyagot Kelmakov tanítványai gyűjtötték össze szakmai gyakorlatként. 1990-ben jelent meg azonos címmel és 2. kötettszámmal a sorozat következő tagja. Ez 250 szöveget tartalmaz a középső nyelvjárásokból, elődjéhez hasonlóan orosz fordítással, jegyzetekkel, a gyűjtők és a közlők nevének megadásával. A cirill betűket használja, de a lejegyzés fonematikus, nem követi az orosz írás szabályait. A kötet első lapján ezt írja a szerző: „Hálás köszönetemet fejezem ki mindazoknak, akik bármilyen formában közreműködtek e gyűjtemény kiadásában, és ezzel hozzájárultak ahhoz, hogy megőrizzük a következő nemzedékek számára az udmurt nép nyelvének és szellemi kultúrájának ezeket az értékes emlékeit.”

Elég sokáig, 2015-ig kellett várni a sorozat következő, vagyis 3. kötetére². Alcíme *Déli nyelvjárások I.*, vagyis Kelmakov további köteteket tervezett. Ezt a

szándékát sajnos már nem tudja megvalósítani. Ez a kötet 225 szöveget tartalmaz, a megszokott apparátust hasznos mutatókkal kiegészítve.

Kelmakov kedvenc sorozata az *Udmurt nyelvjárások*³. Ez annyira közel állt hozzá, hogy olyan köteteket is felvett bele, amelyek alig vagy egyáltalán nem kapcsolódtak a nyelvjáráskutatáshoz. A sorozatnak 1992 és 2017 között tíz kötete jelent meg, egyre szebb külsővel. Az első kötet (Проблемы современной удмуртской диалектологии в исследованиях и материалах⁴) kisebb tanulmányokat és szöveggözléseket tartalmaz. Közülük megemlítenéd az udmurt nyelvjáráskutatás helyzetéről és történetéről szóló írás (25–33), a vitatott eredetű beszermán nyelvjárás hangtörténetével foglalkozó tanulmány (33–96) szótárral és szövegekkel (96–107), a szerző által 1967-ben kandidátusi értekezéséhez gyűjtött ötven szöveg a kukmori nyelvjárásból, valamint a kötetzáró, udmurt anyanyelvű diákoknak és tanároknak szánt írás arról, hogy miért kell ismerni a nyelvjárásokat.

Az életrajzban említett finnországi évek eredménye volt a sorozat második kötete, amely a turkui és az izsevszki egyetem közös kiadványaként jelent meg 1994-ben Sirkka Saarinen társszerzőségével: *Udmurtin murteet* (= Udmurt nyelvjárások). A kötet első felében Kelmakov megadja az udmurt nyelvjárások felosztását és mintegy százötven lapon részletesen felsorolja azokat a hang- és alaktani sajátosságokat, amelyek elválasztják a nyelvjárásokat az irodalmi nyelvtől, illetve egymástól. Majd kétszáz lapon 136 változatos műfajú szöveg mutatja be az egyes nyelvjárásokat latin betűs átírásban, finn fordítással. A szövegek nemcsak a nyelvjárási sajátosságok bemutatására alkalmasak, hanem az udmurt nép életének, múltjának, szokásainak megismertetésére is.

1998-ban jelent meg a 3. kötet: *Краткий курс удмуртской диалектологии* (= Az udmurt nyelvjárások rövid bemutatása) Ez részben az előző kötet orosz nyelvű változata, már ami az első részt illeti. Azonban a nyelvjárásokat képviselő szövegek itt mások. Bizonyára azért, hogy minél több udmurt nyelvjárási szöveg legyen hozzáférhető nyomtatásban. A szerző továbbá a szövegek előtt röviden összefoglalja az illető nyelvjárás legfontosabb jellemzőit. A szövegek az Udmurtián kívül, Baskíriában, Tatár földön, Szibériában beszélt nyelvjárásokat is bemutatják cirill betűs fonematikus lejegyzésben, orosz fordítással. Mindkét kötet kiváló egyetemi tankönyv, és egyúttal bármely udmurt nyelvjárási kutatás megkerülhetetlen kiinduló pontja.

A 2001-ben megjelent 4. és a 2022-ben kiadott 5. kötet tudománytörténeti vonatkozású, később még visszatérek rájuk.

¹ Eredeti címe: *Образцы удмуртской речи*. Udmurtul: *Удмуртъяслен вераськон сямъяссы*.

² Első lapján olvashatók a szerző sorai, aki könyvét Szíj Enikőnek és e sorok írójának ajánlja 70. születésnapjuk alkalmából.

³ Udmurtul: *Удмурт вераськетъяс*, oroszul: *Удмуртские говоры*.

⁴ 'A mai udmurt dialketológia porblémái kutatások és szövegek tükrében'

A 2003-ban, illetve 2004-ben megjelent 6. és 7. kötet szorosan összetartozik, és mint a címük is mutatja összekapcsolják a nyelvjáráskutatást a hangtörténettel: *Диалектная и историческая фонетика удмуртского языка 1–2.* (= Az udmurt nyelv nyelvjárási és történeti hangtana). Ennek a műnek előzménye volt, hogy 1993-ban a szerző tézisek alapján szerezte meg a tudományok doktora címet. Ebben a két kötetben azokat a korábbi tanulmányait gyűjtötte össze, amelyek a tézisek alapjául szolgáltak. Összesen harminckettőt. Néhány fontosabb téma: az udmurt nyelvjárások osztályozása, az udmurt nyelvtörténet korszakai, udmurt–tatár és udmurt–orosz nyelvi kapcsolatok, az ősspermi hangváltozások, az ősudmurt hangrendszer, az első szótagi és a nem-első szótagi vokalizmus története, az ősspermi affrikáták mai folytatói stb. Ez megint egy alapmű, az udmurt hangtörténet kutatásában megkerülhetetlen. Azt nem mondom, hogy minden megállapításával teljes mértékben egyetértek, azt hiszem, ez természetes. Azt azonban el kell ismerni, hogy következtetései logikusak, módszertanilag jól megalapozottak. Vitathatatlan, hogy Kelmakov rendelkezett azzal a három tulajdonsággal, amelyek – véleményem szerint – a nyelvtörténet eredményes műveléséhez szükségesek. Vagyis, a történeti-összehasonlító módszer tökéletes elsajátítása és alkalmazása, a vizsgált nyelvi anyag részletekbe menő alapos ismerete és a tudományos objektivitás. Ami ez utóbbit illeti, gyakran látjuk, hogy néha még a legnagyobb tudósok is elvakultakká válnak saját elméleteikkel, feltevéseikkel szemben. Nem képesek azokat objektív módon vizsgálni, nem veszik észre a nyilvánvaló hibákat, ellentmondásokat sem. Kelmakovra ez a legkisebb mértékben sem volt jellemző. Eredményei éppen azért megbízhatók, mert publikálásuk előtt maga is kritikus szemmel, tárgyilagosan felülvizsgálta azokat.

A 8. kötet (2008) az udmurt irodalmi nyelv történetével foglalkozik, a 9. (2011) az udmurt nyelvtudomány történetével, a 10. (2017) ismét az írásbeliség és az irodalmi nyelv kérdéseivel.

Kelmakov munkásságának további fontos részterülete a tudománytörténet. A tárgyalt sorozat 4. (2001), 5. (2002) és 9. (2011) kötetében gyűjtötte össze fontosabb idetartozó tanulmányait.

A 2001-ben megjelent kötet⁵ három nagyobb tanulmányt tartalmaz. Az első 2000-ben készült az első udmurt nyelvtan megjelenésének 225. évfordulója alkalmából. Kelmakov ebben a terjedelmes, közel 80 oldalas tanulmányában áttekinti az udmurt nyelvtudomány fejlődését a kezdetektől napjainkig. Figyelembe veszi, illetve röviden bemutatja a külföldi kutatók, köztük a magyarok munkásságát is. Az áttekintésben minden benne van, amit tudni lehet erről a témáról. Ez a tanulmány a könyv végén található 60 oldalas bibliográfiával együtt

⁵ Udmurt címe: *Удмурт кылтодонлен историезъя гожегъёс*, oroszul: *Очерки истории удмуртского языкознания* (= Írások az udmurt nyelvtudomány történetéről).

olyan forrás, amelyet mindenkinek használnia kell, ha az udmurt nyelvtudomány történetével akar foglalkozni.

A kötet második tanulmánya az udmurt nyelvtudomány XVIII. századi kezdeteiről szól, és azért is fontos, mert udmurt nyelvű. Nyilvánvaló az udmurt nyelvű tudományos publikációk jelentősége az udmurt nyelv fennmaradása szempontjából. A tanulmány jelentőségét növeli, hogy azt közel száz, az utóbbi években alkotott udmurt nyelvészeti szakkifejezés magyarázata egészíti ki.

A harmadik írás V. Islentjev⁶ kéziratos udmurt szótárával foglalkozik, illetve azzal az izgalmas kutatómunkával, amelynek eredményként Kelmakov megtalálta a szótárt. Islentjev a kézzel írt két kötetes szótárt 1892-ben ajándékozta Wichmann közvetítésével a helsinki Finnugor Társaságnak abban a reményben, hogy egy majdani udmurt szótár kiadásakor az ő munkájában szereplő szavakat is felhasználják. Ez a reménye annyiban beteljesedett, hogy Wichmann átvette a saját szógyűjteményébe I.-nek azokat az adatait, amelyek nála hiányoztak, vagy más alakkal/jelentéssel rendelkeztek. És azok benne is vannak az 1987-ben megjelent *Wotjakischer Wortschatz* című udmurt nyelvjárási szótárban. Kelmakov már korábban hallott I. szótáráról, de csak a 90-es években kezdte keresni azt, miután olvasta Wichmann finn nyelvű útibeszámolóját, amelyben a szótár adományozásáról is ír. A keresés évekig eredménytelen volt. 1996-ban más-más okból mindketten Helsinkiben voltunk, és egy beszélgetés során I. szótára is szóba került. Én elmondtam, hogy a 70-es években, amikor a Helsinki Egyetemen a Castrénianumban anyagot gyűjtöttem az udmurt nyelv tatár jövevényszavai c. kandidátusi értekezéséhez, láttam, sőt a kezemben is tartottam I. szótárát. A szótár még abban az évben az 1991-ben váratlanul elhunyt Mikko Korhonen professzor könyvei közül került elő. Korhonen bizonyára a WW. szerkesztésekor használta.

A 2002-es kötet⁷ tulajdonképpen szöveggyűjtemény diákok számára. Az udmurt nyelvtudomány története c. kurzushoz. Ez Kelmakovnak közel 30 tudománytörténeti cikkét tartalmazza. Ezek közül most csak néhányat említek meg. Az elsőízben 1980-ban megjelent cikk (*Труды зарубежных ученых по вопросам удмуртского языкознания* = Külföldi tudósok munkái az udmurt nyelvészeti kérdéseiről) rövid szöveges értékelés után felsorolja az 1846 és 1980 között külföldiek által publikált udmurt nyelvészeti munkák teljes listáját. A bibliográfia 129 tételt tartalmaz, s ezek közül Kelmakov számítása szerint 92-t (= 71,3%) magyar kutatók publikáltak. Ezen a magas arányszámon nem kell csodálkoznunk,

⁶ V. Islentjev a XIX. század második felében működött az udmurtok körében tanítóként, majd a népiskolák felügyelőjeként az akkori Jelabugai járásban. Ábécés könyvet és más tankönyveket írt a nemzetiségek számára.

⁷ Udmurt címe: *Удмурт но перм кылтодослен историезлы*. Oroszul: *К истории удмуртского и пермского языкознания* (= Az udmurt és a permi nyelvtudomány történetéhez).

ha arra gondolunk, hogy a magyar finnugrisztika olyan kiválóságai foglalkoztak az udmurt nyelv kutatásával, mint Munkácsi Bernát, Fokos-Fuchs Dávid, Beke Ödön, Lakó György és Rédei Károly, akik nemcsak saját tudományos teljesítményükkel járultak hozzá ehhez a kutatási területhez, hanem az utódok kineveléséről is gondoskodtak.

1985 áprilisában tudományos konferenciát rendeztek Izsevszkben Венгерские ученые и пермская филология (= Magyar tudósok és a permi filológia) címmel. Ennek anyaga 1987-ben jelent meg. A kötetben 23 tanulmány foglalkozik a címben jelzett témával. A szerzők között nemcsak nyelvészek, hanem irodalomárok és néprajzosok is vannak. Kelmakov három cikket is írt a kötetbe (egyét Kalinyinával közösen), ezek közül a Венгерские ученые об удмуртском языке (Magyar tudósok az udmurt nyelvről) címűt a 2002-es kötetbe is felvette. Ebben időrendben felsorolja az udmurttal foglalkozó magyar kutatókat, röviden és tárgyyszerűen bemutatja, egyes esetekben értékeli idetartozó műveiket. Kelmakov minden munkájára jellemző a teljességre való törekvés. Ez itt is megmutatkozik. A felsorolásból nem marad ki senki, aki a magyarok közül 1985-ig udmurt tárgyú, vagy az udmurttal is foglalkozó művet publikált.

A sorozat 9. kötete⁸ 2011-ben jelent meg. A kötet élén egy hosszabb tanulmány áll az udmurt nyelvészet születéséről és fejlődéséről (13–58). Ezt követik a fontosabb tudósokat és munkásságukat bemutató írások a finn Aminofftól az udmurt Tarakanovig. Ezek mind komoly elemzések, részben oroszul, részben udmurtul. A magyarok közül Munkácsi Bernátról és Fokos-Fuchs Dávidról ír, de szerepel a kötetben a finn Yrjö Wichmann és Kelmakov mestere V. Lytkin is. Kelmakov saját magát is szerepelteti a kötetben (381–402). Ebben a két írásában értékes információkat közöl saját kutatói motivációjáról, mestereiről, elképzeléseiről. Arra a kérdésre, hogy milyen tervei vannak, így válaszol: „Magától értetődik, hogy amíg *Bydzym Inmar* – a Mindenható – megőrzi elmémet, egészségem maradványait és munkakedvemet, az udmurt (illetve a finnugor) nyelvtudomány elméleti és gyakorlati problémáinak kutatásával kívánok foglalkozni. De valamilyen konkrét, nyilvánosságra hozott terv nem vonzó számomra, mert olyan vagyok mint „a kóbor macska”, vagyis szívesen dolgozom olyan „vad” témákon, amelyek számomra is váratlanul merülnek fel a tudatomban és amelyek még semmilyen formában nem láttak napvilágot.”(397)

Foglalkozott Kelmakov az udmurt irodalmi nyelv kérdéseivel is. Ennek bizonyítéka az *Udmurt nyelvjárások* c. sorozat 8. (2008)⁹ és 10. kötete. Ez utóbbi, egy 550 lapos kötet 2017-ben jelent meg *Острые углы удмуртской филологии*¹⁰

címmel. (Saját, szabad fordításomban: Az udmurt filológia kritikus pontjai.) Itt úgy ismerhetjük meg Kelmakovot, mint az udmurt irodalmi nyelv legjobb ismerőjét, aki az udmurt irodalom klasszikusainak (Verescsagin, Gerd Kuzebaj, Asalcsi Oki) újradiadása kapcsán egyrészt szigorú ítéletet mond a szerkesztők által elkövetett hibákról, másrészt mesteri elemzést ad a tárgyalt művekről. Ez a kötet egyszerre bizonyítja a szerző széleskörű filológiai érdeklődését és töretlen alkotóerejét. De talán még ennél is fontosabb az anyanyelve iránt érzett olthatatlan szeretet, ami minden szaván érződik.

Kelmakov, a tanár

Mint az életrajzból látható, Kelmakov 1971-ben kezdett tanítani az izsevszki Pedagógia Főiskolán, amelyet 1972-ben egyetemmé alakítottak át. Ez azt jelentette, hogy az udmurt szakon olyan új tantárgyakat vezettek be, mint az „Udmurt nyelvjárástan”, vagy „Udmurt történeti nyelvtan” stb. Ezeknek a tantárgyaknak részletes tantervét Kelmakov dolgozta ki. A tantervek füzetek formájában kinyomtatásra is kerültek. Néhány nekem is megvan, mindegyik a szerző igényességéről tanúskodik. Ennek bizonyítására az udmurt nyelvjárástanhoz készült módszertani segédletet szeretném bemutatni. Az udmurt szakos diákoknak tanulmányaik során a nyári terepgyakorlaton kívül, nyelvi anyagot kellett gyűjteniük szülőfalujukban. Ehhez készült ez az udmurt nyelvű segédkönyv. A diákoknak össze kellett gyűjteniük egy közel 400 szóból álló kérdőív anyagát, valamint szövegeket is. A kérdések zöme (309 kérdés) fonetikai, kisebb része (69 kérdés) alaktani jelenségekre, 18 kérdés pedig a lexikára vonatkozott. Így módon évtizedek alatt óriási kézíratos gyűjtemény keletkezett. Ebből származnak azok a szövegek is, amelyeket Kelmakov a korábban ismertetett kötetekben közölt.

Kelmakov évtizedeken át diákok ezreit tanította, tanárok és kutatók nemzedékeit nevelte európai színvonalon anyanyelvük szeretetére és ismeretére. Tanári magatartását két szóval jellemezhetnénk: szigor és szeretet, illetve helyesebb sorrendben szeretet és szigor. Nagyon fontosak tankönyvei, de még fontosabb az a határtalan lelkesedés, amivel tanári munkáját végezte és az az atyai szeretet, amit hallgatói iránt érzett. És amit azok még évek, évtizedek után is viszonzoznak. Ennek közös udmurtiai nyelvjárási expedícióink során magam is tanúja voltam. Tanári munkájának jelentőségét nem lehet eléggé hangsúlyozni: egy létében veszélyeztetett kis nép és nyelv fennmaradását csak a megfelelő színvonalú anyanyelvi oktatás teszi lehetővé. Ehhez pedig jó és lelkes tanárookra van szükség.

70. születésnapján tanítványa, Rodionova Elena köszöntötte a Finnugor Világban (2012/1: 14–16). Ebből idézek: „...Valentyin Kelmakovics, lehetőségeihez képest minden tekintetben támogatja doktoranduszait (aspiránsait). Bármilyen nehéz is legyen elhelyezkedni a tudományos életben, ő megtalálja annak a lehetőségét, hogy az egykori tehetséges diákjai helyet kapjanak a tanszékeken, a

⁸ Udmurt címe: *Удмурт кылтодослен дыржоресысьтымз майыгъёс*. Oroszul: *Вехи истории удмуртского языковедения* (= Az udmurt nyelvtudomány történetének mérföldkövei).

⁹ Orosz címe: *Очерки истории удмуртского литературного языка*.

¹⁰ Udmurtul: *Удмурт кылысбурлен йылсо сэрегъёсыз*

kutató intézetekben, anyagi támogatást szerez konferenciákon való részvételle, könyvkiadásra, mindig megsúgja, mikor, hol nyílik lehetőség a meglévő cikkek publikálására. Nyugodtan mondhatjuk, hogy a Tanár úr megteremtette az udmurt nyelvtudomány számára a legkomolyabb fiatal szakemberekből álló generációváltást, és előre meg lehet mondani, hogy az ő tanítványai által képzett diákok, a következő nemzedék is szintén nagyon jó kezekben van.” Ezt a véleményt a számadatok is alátámasztják, vezetése alatt tíz aspiráns védte meg sikeresen kandidátusi értekezését. Közülük négyen az egyetemen dolgoznak, hárman az Udmurt Kutatóintézetben, ketten más főiskolákon, egy pedig az udmurt Nemzeti Múzeumban. Legjobb tanítványa, a nálunk is jól ismert Kondratyeva Natalja már a tudományok doktora címet is megszerezte, és jelenleg ő Kelmakov tanszékének vezetője.

Itt említtem meg a finnországi tanári évek termékeként született, Sara Hännikäinnel közösen írt udmurt tankönyvét, amelyből én is évekig tanítottam Piliscsabán. Ezzel kapcsolatban két dolgot feltétlenül meg kell említenem: az udmurt alaktan alapos, minden részletre kiterjedő kifejtését, illetve az olvasmányokat, amelyek közel hozzák a tanulóhoz az udmurt természetet, a falusi és városi élet hétköznapjait.

Személyes kapcsolatunk

Nagy megtiszteltetés számomra, hogy sok évtizeden át barátomnak mondhattam Kelmakov professzort. Ismeretségünk kicsit nehezen indult: amikor 1966-ban orosz szakos egyetemi hallgatóként Moszkvában jártam, ellátogattam az ottani Nyelvtudományi Intézetbe is. Lytkin professzor, a 20. századi finnugrisztika egyik nagy alakja, a Finnugor Osztály vezetője elmesélte, hogy van egy nagyon tehetséges udmurt aspiránsa, de sajnós nem ismertethet meg vele, mert az illető éppen kötelező katonai szolgálatát tölti a szovjet hadseregben. Így aztán levelezni kezdtünk, majd később a személyes találkozásra is sor került. Azóta számos kongresszuson és konferencián találkoztunk, Kelmakov professzor ösztöndíjas-ként Magyarországra is eljutott és éltünk egy időben Helsinkiben is. Mégis a legfelejtethetlenebbek a közös udmurtiai gyűjtőutak voltak. Ezek során tanultam meg szeretni és tisztelni Valej barátomat. Elképesztő volt az a szervezési munka, amit egy-egy út sikere érdekében végzett, csak bámultam ügyességét, ahogy gondoskodott a szállásról, ellátásról, közlekedésről. Csak aki a kilencvenes években járt Oroszországban, az tudja, hogy sokszor micsoda emberfeletti erőfeszítés kellett ezeknek az egyszerű szükségleteknek a kielégítéséhez. Kelmakov professzor rendkívül barátságos, közvetlen és jó kedélyű ember volt, ugyanakkor csendes és szerény. Ennek köszönhető, hogy közös gyűjtőútjaink mindig jó hangulatúak és sikeresek voltak. Hallatlan érzékkel tudta megtalálni a legjobb közlöket és rendkívüli empátiával tudta őket megszólaltatni. Neki köszönhetem,

hogy több alkalommal is részt vehettem és gyűjthettem egy kis dél-udmurtiai faluban a nyári pogány áldozati ünnepen.

Nagyszerű élmény volt, amikor Kelmakov mély baritonján udmurt népdalokat énekelt. Dalolása azokat is magával ragadta, akik nem értették a szöveget. Nem véletlen, hogy diákjait is mindig megénekeltette, akár udmurtokról, akár magyarról vagy finnekről volt szó.

Végigkövetve Kelmakov életútját és munkásságát, arra gondoltam, micsoda szerencse a tudományra és az udmurt nyelvre nézve, hogy annak idején ez a tehetséges és szorgalmas udmurt fiatalember Lytkin aspiránsa lett. Azé a Lytkiné, aki komi származású volt, aki Finnországban és Magyarországon is tanult, akitől megtanulhatta a filológiai pontosságot, elsajátíthatta a történeti-összehasonlító módszert, megtanulhatta szeretni és tisztelni anyanyelvét. És a jelek szerint a sor nem szakad meg, vannak méltó folytatói Kelmakov munkásságának. Akik bizonyára szomorúan értesültek mesterük eltávozásáról, de magyar barátaihoz hasonlóan elhatározták, hogy emlékét megőrzik, műveit forgatják és munkáját folytatják. Ennél többet egy tudós sem kívánhat.

Csúcs Sándor

Raija Bartens köszöntése

Ennek a köszöntőnek tulajdonképpen decemberi számunkban kellett volna megjelennie, de a szerkesztő hibájából abból kimaradt. Szerencsére a Castrén Társaság nem feledkezett meg róla. Születésnapján, október 25-én a Rokon Népek Napja keretében műfordítói kerekasztalt rendeztek, amelyen Raija Bartens műfordítói tevékenységéről is megemlékeztek és üdvözlő lapot küldtek neki Németországba kilencvenedik születésnapja alkalmából. Reméljük, az ünnepelt nem veszi rossz néven, ha mi most csatlakozunk ehhez az üdvözlőhöz és röviden szólunk életéről és munkásságáról.

Raija Bartens (leánykori családneve: Jokinen) 1933. október 25-én született Vaasa városában. Középiskolái után a Helsinki Egyetemen tanult finnugrisztikát. 1958-ban szerzett diplomát, 1959-ben jelent meg első tudományos cikke. A hatvanas évektől professzora, Erkki Itkonen vezetésével a nagy inari számi szótáron dolgozott. Ez négy kötetben 1987 és 1991 között jelent meg. 1972-ben szerzett doktori fokozatot a számi nyelvjárások esetrendszeréről írt disszertációjával. 1980-tól 1997-ig a finnugor nyelvtudomány professzora volt a Helsinki Egyetemen.

Munkássága két részre osztható. Nyelvészként kezdetben – mint a finn kollégák általában – a számi nyelvjárások kutatásával foglalkozott. Érdeklődési körét később más finnugor nyelvekre is kiterjesztette. Munkái közül feltétlenül megemlítenő a *Mordvan, tseremissin ja votjakin konjugaaion infinittisten muotojen syntaksi* (= A mordvin, a cseremisz és a votják igeragozás infinitív alakjainak szintaxisa. 1979), továbbá a *Mordvalaisten kielten rakenne ja kehitys* (= A mordvin nyelvek szerkezete és fejlődése. 1999) és a *Permiläisten kielten rakenne ja kehitys* (= A permi nyelvek szerkezete és fejlődése. 2000). Mindhárom kötetet a Finnugor Társaság adta ki, a két utóbb említett alpműnek tekinthető, megbízhatóan foglalják össze e nyelvek történetére vonatkozó ismereteinket.

Finnországban korábban – éppúgy mint nálunk – kevésbé volt ismert a kisebb finnugor népek irodalma. Raija Bartens felismerte ezt a hiányt, és sokat tett pótlása érdekében fordítóként és irodalomtörténészként. Idetartozó műveinek sorát a *Käen kukuntayöt* (= Kakukkszavú éjszakák) nyitja meg a nyolcvanas évek elején. Ebben komi lírai fordításait teszi közzé.

1986-ban jelent meg a manysik és hantik népköltészetét bemutató kötet *Siivekkäille jumalille, jalallisille jumalille* (= Szárnyas isteneknek, lábas isteneknek) címmel. Ezt a kötetet a fordító tanulmánya vezeti be, amelyben szó van a manysikról és hantikról, népköltészetükről, mitológiájukról, hőseikről, sorsénekeikről, az alkotások nyelvéről, stílusáról, a fordítás problémáiról. Szól az obiugor népköltészet gyűjtőiről is. Nagyra értékeli az első gyűjtő, Reguly Antal érdemeit, megemlíti Munkácsi Bernátot és Pápay Józsefet, illetve a finneket, Karjalainent, Paasonent és Kannistot. A kötet első felében (29–186) a manysi népköltészetből kapunk reprezentatív válogatást, a rövidebb második részben (189–250) két hanti alkotás olvasható, egy rövidebb szöveg, amelyet Wolfgang Steinitz német finnugrista gyűjtött az 1930-as években, és egy hosszabb hősnének a *Nadimi ének*, amelyet Reguly gyűjtött 1844 novemberében Makszim Nyikilovtól. A kötet nyitó darabja is Reguly gyűjtéséből való, a gyűjtő manysi nyelvmestérének és barátjának Pachtjárnak az áldozati imája, abból az alkalomból, hogy Reguly jóvoltából csikót áldozott a Pelimi Istennek.

A kötet végén közli az eredeti szövegek forrásait és megjegyzéseket fűz hozzájuk, majd megadja a fontosabb szakirodalmat. Amennyire meg tudom ítélni, Raija Bartens jó munkát végzett, a lehetőséghez képest pontosan és érthetően fordította finnre az eredeti szöveg jellegzetes, néha bonyolultnak tűnő képeit, hasonlatait és metaforáit.

A következő évtizedekben az ünnepelt folytatta műfordítói tevékenységét. További öt verseskötetet jelentett meg. Közülük kettő az udmurt nép-, illetve műköltészetet mutatja be, másik kettő a mordvin költészetet hasonló megoszlásban. Egy pedig mari népköltészeti antológiát tartalmaz.

Befejezésül szeretnék megemlékezni Bartens egy olyan irodalomtörténeti jelentőségű munkájáról, amelyik Magyarországon jelent meg, Pusztay János

Bibliotheca Ceremissica c. sorozatában. Ez az *Aranyhajnal*¹¹ c. könyv. Az alcím-ben említett négy költőt az kapcsolja össze, hogy egymás kortársai voltak és mind a négyen a sztálini terror áldozatai lettek, 1937. november 11-én lőtték agyon őket. Ezt a művet évekkel ezelőtt már ismertettem lapunkban (FV 2012/4: 23–26.) Azért tartom fontosnak itt is megemlíteni, mert ez a könyv a Wikipédia Raija Bartensről szóló cikkében nem szerepel. Ma sem tudnám jobban megfogalmazni véleményemet, mint akkor: „Befejezésül arról, miért is tartottam fontosnak Raija Bartens könyvének ismertetését. Az első ok a módszer. Véleményem szerint így kell, így kellene bemutatni a kisebb finnugor népek irodalmát: nagyfokú empátiával, eredeti forrásokra való támaszkodással, a művek értő elemzésével, tartalmilag és formailag hű fordításokkal.

A második ok a bemutatott költők művei, amelyekkel érdemes megismerkedni, amelyeket érdemes lenne más nyelvekre (magyarra is) lefordítani.

A harmadik ok a költők sorsa. Sohasem szabad elfeledkeznünk azokról a bűnökről, amelyeknek ezek a mari költők áldozatul estek. Sok mindent tudunk már a rémület éveiről, évtizedeiről, de még nem eleget. Folytatni kell a kutatást és a megszerzett ismereteket tovább kell adni a fiatalabb generációknak, hogy soha ne felejtődjenek el, hogy soha ne ismétlődhessenek meg.”

Raija Bartens életműve valóban lenyűgöző. Kívánunk neki jó egészséget és még sok tartalmas évet!

Csúcs Sándor

✱

Hetvenéves lenne Székely Gábor

Kettős évforduló adja a megemlékezésünk alapját. Idén március 23-án lesz már öt éve, hogy nincs köztünk Székely Gábor, egykori mesterünk, egyúttal március elsején köszöntöttük volna hetvenedik születésnapján. Egykor szokás volt, hogy kollégák és tanítványok ún. emlékkönyvvel lepják meg kedves tanáraikat a szolgálati idő lejártakor, vagy egy kerek évfordulás születésnapjuk alkalmából. Sajnos Gábort már nem tudjuk megajándékozni, ám ehhez a műfajhoz hasonlóan, de attól némileg szabadabban összegyűjtöttük a hozzá kötődő emlékeinket. Mindezt azért tettük, mert úgy gondoljuk, egy kutató életművéhez nemcsak a munkában elért tudományos eredményei, hanem a tanítványai is szorosan

¹¹ Eredeti finn címe: *Kultainen aamunkoi. Neljän marilaisen runoilijan muistolle.* (= *Aranyhajnal. Négy mari költő emlékére.*) Savariae, 2007.

kapcsolódnak. Hiszen tanításai révén nemcsak az átadott tananyagot visszük tovább. Mindezt pedig végtelen hálával emlékezünk vissza kedves tanárunkra. Megpróbáljuk a kurzusok élményei, magánbeszélgetések és személyes benyomások alapján felvázolni, hogyan ismertük meg őt. Így a visszaemlékezésünket a kollégák egykori búcsúztatói kiegészítésének tervezzük.

Gáborral későn, 2012 tavaszán volt az első kurzusom: a Finnugor nyelvészet. Ez alapvetően bevezető jellegű előadás volt: az összehasonlító és finnugor nyelvészet története, a legfontosabb szakirodalom (alapmonográfiák, chrestomathiák, tanulmánykötetek, olvasókönyvek, szövegkiadások, etimológiai szótárak, magyar és nemzetközi folyóiratok, kutatói életrajzok) ismertetése, illetve a rokon nyelvek és szótáraik bemutatása volt a központi kérdéskör. Gábor „bakancsos nyelvész”-ként a terepmunkáról, és a mondattani párhuzamokról mint számára fontos kérdésekről is felvillantott mozaikokat.

Sokat foglalkozott azzal, hogyan nevezze saját tevékenységét, mert nem volt elégedett az angol „documentary linguistics” kifejezéssel, sem a magyar feloldásaival (dokumentációs nyelvészet, nyelvészeti dokumentáció). Túl szűkszavú fogalomnak találta a „nyelvi archiválás”-t és a „nyelvmentés”-t is, ezek helyett ő az „adatközlő nyelvészet” terminust használta – jobb híján, mert itt az „adatközlő” szó válik többértelművé. Ebben a szerepben azt fejezi ki, hogy a nyelvész az empirikus adatait minél szélesebb műfaji és technikai keretek között teszi közzé elemzésekbe szöve.

A Tanár Úr benne élt a nyelvi adatok feldolgozásakor a technológia nyújtotta lehetőségekben, mindent rögzített, szerkesztett, rendszerezett. Fontos eleme volt szemléletének a digitális térben való reprezentáció, az írott nyelv linearításán túl lépve hiperszövegekben, ugrópontokban és kereszthivatkozásokban dolgozott. A kurzusaihoz is online felületeket rendelt, online tesztekkel, vizsganyagokkal, házi feladatokkal.

A harmadik évben következtek a magyar nyelv történetével kapcsolatos Nyelvemlékek előadás és szeminárium című kurzusok. Nem árulok el titkot, hogy akkora hatással volt rám, hogy végül nyelvtörténész lettem. A nyelvemlékeket jellegük szerint időrendben elemeztük. Ma is fülemben cseng, ahogy Gábor mély hangján beszél az „igen becses nyelvemlékeink”-ről. A Tihanyi alapítólevél fontosabb szövegei után a korai szövegemlékek következtek. A szövegemlékeket sorról sorra elemeztük, minket kért fel Gábor arra, hogy olvassuk fel a szakaszokat, vagyis ahogy ő mondaná: „zengjük ómagyarul”. Olykor szűkebb kutatási területéről is becsempészett érdekességeket ezekbe a beszélgetésekbe, pl. a Halotti beszéd igei kötőjénél tettünk egy kitérőt az obi-ugor igei kötők felé. Mivel jellemzően digitalizált könyveket olvasott, több kiadványt kaptam tőle, ezeket gondosan őrzöm mai napig a polcomon. Jellemző, hogy Hoffmann István *A Tihanyi alapítólevél mint helynévtörténeti forrás* című könyvét szinte érintetlenül kaptam tőle, mert ő a digitális változatot nyújtta, A. Molnár Ferenc

A legkorábbi magyar szövegemlékek című könyvét viszont rongyosra olvasva örökölt meg.

Gábor különösen érdekelték a magyar nyelvemlékek, szeretett volna egy olyan oktatásra is használható, de egyúttal szórakoztató multimédiás felületet létrehozni, ahol a nyelvemlékek összes hasonmása, betűhű átirata, olvasata elérhető, ahol ugrálhatunk a nyelvemlékek szavaira kattintva, de lehívhatók szótárszerűen is az előfordulásaikkal, és ahol minden információ fellelhető róluk.

A nyelvemlékek között kaptunk olvasmányokat a kódexek korából is. Így később az ELTE-n a történeti nyelvészeti tanulmányaim során már ismerősként köszönhettem a Jókai-kódex fordult farkasát, a Bécsi kódexből Baltazár király falán megjelent szöveg megfejtését, a Münchener kódex Miatyánkját, valamint az Apor-kódex egyik zsoltárát. Gábor sokat olvasott a kódexek nyelvjárástörténeti hátteréről, foglalkoztatták történeti mondattani kérdések is. Több könyvet is kaptam tőle e témákban.

A hivatalos órák mellett szabadidejében külön „foglalkozásokon” alaposabban is kiképzett a fenti nyelvemlékek kutatástörténetéről, illetve mélyebb szakirodalmi merítéssel elemeztük a szövegeket. Kiegészítettük más oklevelek szövegeinek vizsgálatával, többféle betűhű átirat és olvasat feldolgozásával.

A tanterven kívül több más kurzust is újrhallgattam nála, így a Finnugor és magyar történeti alaktant kétszer is megtaláltam a jegyzeteim között. A kurzust a szófajtani és jelentéstani alapozás után a magyar igeragok és névszójelek paradigmáinak vizsgálata töltötte ki. Emellett alaposan foglalkoztunk a toldalékok, igei kötők, névutók történetével, sőt mindezek rokon nyelvi kapcsolataival és párhuzamaival.

Gábor nem titkolt terve volt, hogy elvigyen az Urálon túlra, „az időn kívüli” világba, ahol „kiszellőzik az ember feje”. Ez egy beteljesületlen ígéret maradt felé. A korábbi három útja során egy-egy hónapot töltött távol, de ekkor két hónapos expedícióra készült. A gyűjtést eredetileg 2014. január 13-tól március 10-ig, később március 3-ig tervezte, de végül már korábban, február 27-én el kellett jönnie kísérelésével.

Talán legkedvesebb témája volt a Reguly-örökség, melynek urál vidéki földrajzi neveit is kutatta. Ő foglalta össze magyar nyelven az obi-ugor nyelvek névtani kutatási helyzetét is. Pozitív értelmű „elfogultságát” ő maga tudja legjobban kifejezni: „[A]ki esetleg azt gondolta volna idáig, hogy a helynevek kutatása nem központi része a nyelvészeti kutatásoknak, csak unalmas nyelvészeti rutinmunka, akkor itt az ideje, hogy megváltoztassa véleményét [...]” (Székely 2006: 242) – írja egyik ismertetésében.¹² Legközelebbi nyelvrokonaink névkincsének modern szempontok szerinti alapos vizsgálata ma is időszerű téma.

¹² B. Székely Gábor 2006. Tatjana Dmitrijeva: *A Kazim folyó medencéjének helynevei*. Folia Uralica Debreceniensia 13: 242–245.

Végül ez volt az utolsó közös félévünk. Csak azután ajánlotta fel a tegezést, hogy már nem volt mesterem. Terveztünk egy immár közös expedíciót, ezúttal a vahi hantikhoz. Erre egymástól távol készültünk. Az ELTE-n Csepregi Márta tanárnő készített fel a keleti hanti nyelvjárásból. Gáborral már felosztottuk, ki hoz szöveget, ki a szövegeket, milyen fogalomköröket kérdezzünk ki, milyen szövegeket olvastatunk anyanyelvi beszélőkkel (a szövegek egy részét megosztva terveztük fejből megtanulni). Ám ebben az évben újra betegséget diagnosztizáltak nála, ami keresztülhúzza terveinket.

Tanár Úr úgy vélte, hogy a magyar nyelvtörténetben és az obi-ugor nyelvekben való elmélyülést alapos iranisztikai felkészültséggel kellene kiegészítenem – ezzel jelölte ki számomra, merre haladjak majd pályámon. Sajátosan látta az ősmagyar kori és obi-ugor alapnyelvi kori helyzetet, illetve ezeknek a törökségi nyelvekkel való érintkezésének kérdését. Talán azért, mert épp ekkoriban volt nagy újdonság a West Old Turkic, emiatt az iráni kontaktusok vizsgálatát előrébb valónak tartotta. A jövőben elvégzendő fontos feladatként tekintett arra is, hogy a felbomlott uráli alapnyelv utáni egyes köztes alapnyelvi korok és az önálló leánynyelvek korai állapotának szókinccsét a belső érintkezések miatt alaposan, korszerűen nézzék át a leendő kutatók.

A betegsége sajnos elhúzódott, Gábor egyre nehezebben mozgott a kezelések velejárójaként. 2018. november 27-én búcsúztatták kollégái és hallgatói nyugdíjba vonulása alkalmából – tisztán emlékszem, hogy fogalmazott erről: „zokogtam és nevettem, ahogy kell”. Utolsó tervének megvalósításában, Reguly szövegeinek feldolgozásában sajnos nem tudom meddig jutott, a facsimilék beszerzésében még tudtam neki segíteni. Utolsó ajándékként a Halotti beszéd és a Halotti könyörgés, illetve az Ómagyar Mária-síralom hangfelvételét küldte. A felvételek elején sajátos humorát megmutatva utalt a rögzítés körülményeire. A két nyelvemlékhez nem adott új olvasatot, ehelyett a drámai hatáskeltést és az érzelmek közvetítését tűzte ki célul. A két kerek évfordulón βimáddzs(om)uk lilkiért.

Németh Dániel

* * *

Egyetemi éveim második felében ismerkedtem meg a Tanár Úrral, és a megszólítás nem véletlen, igazi tanáromként és mentoromként tekintek rá. Neki köszönhető, hogy az addigi nyelvészeti érdeklődésem gyökeresen megváltozott és a finnugrisztika felé fordultam. Az egyetemen oktatott tantárgyai mutatják kutatásainak sokrétűségét, és soha ki nem hunyó érdeklődésének mélységét: finnugor összehasonlító nyelvészet; nyelvtörténet; a finnugor művelődéstörténet; a kéziratos magyar nyelvemlékek; a manysi, mint kisebb finnugor nyelv; nyelvészeti terepmunka. Kurzusait mindig hatalmas energiával, lendülettel valamint kutató-

sainak és terepmunkájának köszönhetően sok személyes történettel teletűzdelve tartotta. Neki ez nem munka volt, Ő valóban szeretett oktatni, annak örült, ha sikerült átadnia a tudását, és felkeltette a hallgatók érdeklődését. Az expedícióknak és a terepen szerzett tapasztalatainak köszönhetően a diákjai hiteles, életközeli tudáshoz juthattak a tankönyvekben szereplő sokszor száraz tananyagokról vagy mai szemmel kissé nehezen elképzelhető életmódról, amelyben a kis finnugor népek manapság is élnek.

Ma is emlékszem arra a közvetlenségre, amivel nemcsak kollégái, de a hallgatók felé is fordult, és arra a lelkesedésre, ahogy a kutatóútjait végezte, tervezte. Igazi terepkutatónak nevezhetjük őt, aki abban hitt, hogy merjünk nekivágni és felfedezni, nem biztos, hogy a szótárakat lapozgatva jutunk előrébb a nyelvtan felállításában. Mindig arra ösztönözte a téma iránt lelkes diákokat, hogy merjenek kérdéseket feltenni, önállóan gondolkodni, és ne féljenek megkérdőjelezni semmit, hiszen a tudomány így fejlődhet, és kutatásokkal juthatunk előrébb.

Szerintem általánosan elmondható, hogy hallgatóként, doktoranduszként félünk megosztani a gondolatainkat, ötleteinket másokkal, kételkedik magában az ember. A Tanár Úr viszont épp erre buzdított mindenkit, merjünk ötletekkel előállni és próbálkozni. Mindig azt mondta, „Mi baj lehet? Meg kell próbálni!”. Törekedjünk a terveink megvalósítására, még akkor is, ha sok nehézséggel kell szembe néznünk munkánk során, mert a kitartás is a jó kutató ismérve.

Ő példamutatóan bátran vágott neki az expedícióknak, teljesen kilépve a komfortzónából – mert aki járt már Oroszország vidékein, tudhatja, mit jelent az igazi vidéki lét, kiszakadni a civilizációból, és belecsöppenni a nomád életbe –, fáradhatatlan lelkesedéssel próbált használható hanganyagokat gyűjteni.

Legnagyobb szenvedélye a manysi nyelv és Reguly Antal életműve volt. Szívéhez a legközelebb álló szűkebb kutatási terület a digitális manysi filológia volt. Szakértelmének köszönhetően azon kevés magyar tudós közé tartozik, aki hozzájárult a manysi filológia szakirodalmának gyarapodásához. Kutatóútjairól személyes élményeivel tarkítva, rengeteg érdekességet megosztva számolt be a kurzusain és ismeretterjesztő előadásokon.¹³

Az egyik utolsó projektjének számító Reguly szövegek digitalizációja volt az, amelybe én is bekapcsolódtam. A projekt keretében terveztük újra kiadni Reguly északi manysi kézirateit digitalizált formában, valamint a szigvai manysi hangtan felvázolását felhívva a figyelmet a korábbi kiadások fordítási és átírási problémáira. Ez is mutatja, hogy nem félt megkérdőjelezni mások véleményét, és kritikával kezelni a szakirodalmat. Fontosnak tartottuk, hogy Reguly Antal kézirateit

¹³ Például: A pakinok között az Északi-Urálban. Székely Gábor előadása a PTE Nyitott Egyetem c. műsorában: https://www.youtube.com/watch?v=Ivp1T5nk-_Y

digitalizált formában jelenjenek meg, hogy megfelelő alapként szolgálhassanak későbbi nyelvészeti kutatásokban.

Diplomamunkám témáját is az Ő projektjének köszönhetem, szívvel-lélekkel támogatta. Azért vállalkoztunk Reguly északi manysi kéziratának kiadásai körüli problémák gyűjtésére, mert csak az eredeti kézirat betűinek pontos hangértékeinek ismeretében lehet felhasználni a felső-szigvi adatokat a nyelvészeti kutatásokban.

A kutatás iránti vágy soha nem csillapodott benne, 2017-ben még egy nyári expedíciót terveztünk, amelynek kertében legalább egy hónapot töltöttünk volna a vahi hantik között, és szerettünk volna minél több hanganyagot rögzíteni.

Tudományos pályája nemcsak publikációs tevékenysége szempontjából értékelendő. Megmutatta, milyen egy oktató, egy mentor, egy igazi kutató. Eljutott a nyelvrokonainkhoz, akik megszerették őt, ennek köszönhetőn rendkívül értékes írott és hangzó anyagokat gyűjtött. Nemcsak a nyelvrokonok, de bárki, akinek volt szerencséje őt megismerni, egészen biztosan a szívébe zárta. Én is a szerencsések közé tartozom, és elmondhatom, hogy nemcsak, mint mentor, hanem barátként és közeli családtagként volt ott mellettem mindig, amikor szükségem volt rá. Nemcsak szakmailag mutatott példát, de az élet számos területén; remek apa, oktató, barát, egy biztos pont, akire mindig lehetett számítani.

Sztányi Petra

✱

Terepnapló-részletek 1992–2017¹⁴

Előzmények

Első találkozásom a hanti nyelvvel az 1970-es évek elején történt, amikor elkezdtem finnugor szakos tanulmányaimat a szegedi egyetemen. A tanterv szerint a hallgatóknak a finn és az észti mellett kisebb rokon nyelvekkel is meg kellett ismerkedniük. Én elsőre a hantit választottam (akkor még az uráli nyelvek külső elnevezéseit használtuk, azaz a hantit osztjáknak hívtuk). Tanárom, Mikola Tibor azt ajánlotta, hogy Nyikolaj Tyerjoskin vahi nyelvтанát és szöveggyűjteményét használjuk tankönyvként (1961). Így számomra a „prototipikus hanti” a nyelvterület keleti szélén beszélt nyelvváltozat lett, mely archaikus magánhangzó-

rendszerével, gazdag névszó- és igeragozásával nagyon különbözik azoktól az északi nyelvjárásoktól, melyeket a Reguly Antal és Pápay József gyűjtései nyomán ismerünk, s melyek a magyarországi osztjakológia alapját jelentették.

Az én diákkoromban a szovjetunióbeli rokon nyelveket úgy tanultuk, mint a holt nyelveket. Olvastuk, fordítottuk és nyelvtanilag elemeztük a nyomtatott szövegeket. Abban nem reménykedhettünk, hogy valaha a helyszínen ismerkedhettünk az élő, beszélt nyelvvel. Az akadály hivatalos magyarázata az volt, hogy külföldi állampolgár csak az állami utazási iroda, az Intourist szállodájában lakhat – ilyen szállodák pedig nemigen voltak ott, ahol a mi nyelvrokonaink éltek. Maradt Moszkva és Leningrád, ahol jó esetben találkozni lehetett ott tanuló vagy dolgozó finnugorokkal.

Az 1990-es évek elején azonban nagyot fordult a világ. Szétesett a Szovjetunió, és a maradékból megalakuló Oroszországi Föderáció – legalábbis kezdetben – sokkal nyitottabban viszonyult nemcsak a külföldi kutatókhoz, hanem az anyanyelv és az etnikus kultúra újjáélesztését célzó helyi törekvésekhez is. Ha csak a nyugat-szibériai változásokat vizsgáljuk: 1989-ben az obi-ugorok megalapították a Jugria Megmentése társaságot. A legvonzóbb az volt ebben a szervezetben, hogy volt benne helye a hagyományos kultúrájú halásznak vagy rénpásztornak ugyanúgy, mint a falusi vagy városi munkásnak, a tisztviselőnek és az értelmiséginek egyaránt. Schmidt Éva 1991-ben létrehozta Belojarszkijban az első folklór archívumot, s ennek hatására az Ob-vidéken a folklór archívumok egész hálózata alakult ki. 1991-ben Hanti-Manszijszkban tudományos intézet is létrejött, mely odavonzotta az ország minden tájáról a hantik és manysik legjobb kutatóit. Ezek az intézmények nemzetközi kapcsolatok építésére is törekedtek.

Jómagam először 1990 decemberében jártam az Urálon túl. Ekkor ünnepelte a Hanti-Manysi Autonóm Körzet fennállásának 60. évfordulóját. Ez volt az első olyan alkalom, amikor külföldieket is meg lehetett hívni Hanti-Manszijszkba. Magyarokon és finneken kívül norvégiai számik is részt vettek az ünnepen. Itt találkoztunk először azokkal, akik a későbbi expedíciókon folyamatosan segítettek munkánkat.

Az expedíciók pedig szinte rögtön elkezdődtek. A decemberi jubileumi ünnepségen a magyar delegációban többek között ott volt Schmidt Éva, Lázár Katalin és Kerecsi Ágnes is. Amikor Lázár Katalin meghallotta, hogy a következő januárban a Kazim folyó partján, Juilszkban bemutatnak egy medvéünnepet, hazajött, pénzt szerzett a következő utazáshoz, videokazettákat vásárolt, és rögtön fordult vissza Szibériába. Éva haza sem jött, ő Hanti-Manszijszkból egyenesen Juilszkba ment. A következő évben Kerecsi Ágnes is visszatért Szibériába, pontosabban a szurguti területre, a Tromagan folyó partjára. Márciusban és augusztusban töltött néhány hetet a Szopocsin nagycsalád szálláshelyén. Amikor 1992-ben ismét útnak indult, Lázár Katalinnal együtt én is csatlakoztam hozzá. Az volt a terv, hogy komplex kutatást végzünk, melynek során a néprajzos, a népzene-

¹⁴ Utánközlés. Korábbi megjelenések: Gugán Katalin (főszerk.): Hanti hadak, manysi mesék: kalauz legközelebbi nyelvrokonainkhoz. Budapest, Finnugor Népek Világkongresszusa Magyar Nemzeti Szervezete, 2022. 245–256. Elektronikus kiadás: Akadémiai Kiadó, 2023. https://mersz.hu/dokumentum/m1063hmm__1/

kutató és a nyelvész módszerei és szempontjai kiegészítik egymást. A kezdeményezés sikeres voltáról a szurguti hantik kultúráját bemutató közös tanulmánykötetünk tanúskodik (Lázár 1997). Így kezdődött a kapcsolat az élő hanti nyelvvel, annak a szurguti nyelvjárásával. Ez is keleti hanti, de sokban különbözik az általam korábban tanulmányozott vahi változattól.

Első lépések a terepen

Be kell vallanom, hogy meglehetősen felkészületlenül indultam első expedíciómra. Amilyen váratlanul érte a világot a politikai változás az 1980-as évek végén, ugyanolyan váratlan volt a mi szakmánkban az, hogy megnyíltak a határok és az utazási lehetőségek. Legalábbis nekem hiányoztak az ismereteim akár a nyelvi dokumentálást, akár a gyűjtött anyag feldolgozását illetően. Fokozatosan, munka közben, a saját káromon tanulva pótoltam hiányosságaimat.

Új volt az a nyelvi közeg is, ahova kerültem. Amikor kiderült, hogy a szurguti járásba utazunk, elkezdtem ilyen nyelvjárású anyagot keresni. Az 1990-es évek elején ez még szinte ismeretlen volt. Honti László és Rusvai Julianna szövegyűjteményei voltak az elsők, melyek tudományos igényeket is kielégítettek (Honti–Rusvai 1977, Honti 1978). Megtaláltam a tanszéki könyvtárban Nyikolaj Tyerjoskinnak a szurguti hantik számára írt első ábécéskönyvét (1959), ezt kizsótárazva magamhoz vettem, úgy indultam útnak. Ennek a könyvnek nagy sikere volt később egy Jugan folyó menti szálláshelyen. Nagyon tetszett a család minden tagjának, talán ez volt a házukban az első képeskönyv. Nagymamától unokáig kézzel a kézre járt. Aki lapozgatta, láthatta, hogy a hal képe alatt ott áll a *кун* (olv. *kul*) szó – a háziak azon csodálkoztak, hogy az ő szavaikat is le lehet írni.

Az emberek, így a kutatók is különbözőek. Vannak, akik könnyebben létesítenek kapcsolatot másokkal, mások gátlásosabbak. Én az utóbbiak közé tartozom. Szerencsés voltam, hogy Kerezsi Ágnes már ismerősként köszöntötték a Szopocsin családban, s az ő biztatására gyakran kinyílt a meseláda, nekem csak be kellett kapcsolnom a magnetofont. A felvételek egy részét helyben leírtuk, én közben próbáltam felismerni a szurguti hanti fonémákat és kialakítani egy viszonylag következetes írásrendszert. A helyben le nem jegyzett felvételekről azt gondoltam, hogy majd itthon, szótár segítségével megfejtem őket. Ez nem sikerült. Így az első úton gyűjtött anyag lejegyzése és fordítása belekerült a következő három expedíció (1993, 1994, 1996) programjába is. Új felvételt már sokkal óvatosabban készítettem.

Az egyetlen, ami nem ért felkészületlenül, az erdei élet volt. Az előző másfél évtizedben a barátaimmal kerékpáron bejártam a történelmi Magyarország számos zegét-zugát. Hozzászoktam ahhoz, hogy az ember heteket tölt a szabad ég alatt, kiteve az időjárás szeszélyeinek. Patakparton sátoroztunk, hideg vízben mosakodtunk, azt ettük, ami éppen adódott. De akármerre jártunk, mindenhol

otthon éreztük magunkat. Ugyanazt a biztonságot és tágasságot tapasztaltam Szibériában is, mint a korábbi biciklitúrákon. Sokszor eszembe jutott Zrínyi Miklós *Befed ez a kék ég...* kezdetű négysorosa, mely így végződik: *Mindenütt felyül ég, a' föld lészen alsó*. Visszatekintve elmondhatom, hogy ez a természeti élmény legalább olyan jelentős volt, mint az a folyamat, melynek során feltárulnak egy ismeretlen nyelv titkai.

Az első két évben a kutatócsoportunk összetételéből is adódott, hogy első-sorban folklór anyagot, meséket és énekeket vettünk föl. Ezt könnyebb is gyűjteni, mint kötetlen szöveget vagy társalgást. A nyelvtani paradigmák módszeres gyűjtésére csak a harmadik utamon, 1994-ben vállalkoztam.

A saját nyelvtanulásom szempontjából a negyedik, 1996. évi expedíció volt a legeredményesebb, amikor két hónapot töltöttem a terepen egyhuzamban, és egyedül voltam. Ekkor valóban részt vettem házigazdám életében. Egy alkalommal például úgy építettünk utat, hogy hatalmas zsombékokból lefűrészelt tőzeglaponkat fektettünk le egymás mellé a mocsáron. Amikor végeztünk az izzasztó munkával, Jozsif megjegyezte: „Abból látszik, hogy te nem vagy *rúty ími* 'orosz asszony', hogy szeretsz dolgozni.”

A *rúty* 'orosz' népvétet ugyanis a hantik szélesebb értelemben is használják, általában az idegent, a városi embert értik rajta. Csak a velük közvetlenül szomszédos népekre vannak saját népvéteik. Amíg többen voltunk az expedíción, külön csoportot képeztünk, mi voltunk a *rúty*-ok. 1996-ban aztán megértem, hogy már nem én voltam az idegen. Egy finn turistacsoportot látott vendégül Jozsif és családja néhány napra. Bár a finnek többször megjárták Lappföldet is, és láthatóan otthonosan mozogtak a terepen, a háziaknak (akik közé már én is tartoztam), csak *rúty*-ok maradtak. A kulturális különbség már az ajándékozásnál kiderült. A finnek többek között átadtak egy iránytűt.

– Hát ez micsoda? Mire való? – kérdezte Jozsif.

– Megmutatja, hogy merre van észak.

– De hiszen mindenki tudja, hogy merre van észak!

– Persze, hogy tudja, a nap és a csillagok alapján. De mi van, ha ezek nem látszanak?

– Akkor is mindenki tudja – állította Jozsif, és biztosan igaza volt. Ő a széljárásból és számos egyéb apró jelből is tudott tájékozódni. Hogy eldöntse a vitát, kinyújtotta a karját: – Arra van észak! – A finnek ránéztek a tájolóra, és örömmel állapították meg, hogy a hanti rénpásztor hitelesítette az eszközeit.

Ami a filmen nem látszik...

Ez a címe annak az írásomnak, melyet kollégám, Pusztay János születésnapra kötetébe írtam (Csepregi 2008). Arra hivatkozva, hogy az ünnepelt már akkor eljutott a Szovjetunió távoli vidékeire, amikor ez még szinte lehetetlen volt –

köszöntésként felidéztem egyik szibériai utazásomat, az 1998. évit. Ez az expedíció nem átlagos gyűjtőút volt, hanem elsősorban filmforgatás. A filmbe azonban közel sem került bele minden, amit a naplóban feljegyeztem.

Az út előzményéhez tartozik, hogy a kilencvenes évektől kezdve sok helyen tartottam diavetítéssel egybekötött előadást a hantikról. Egy ilyen előadás után keresett meg Gadó György, aki akkor a Duna Televízióban futó Talpalatnyi zöld című műsor szerkesztője volt, hogy szívesen forgatna filmet a hantikról. A terv tetszett a Duna TV döntéshozóinak is, így 1998 tavaszán vele és Mánfai Miklós operatőrrel együtt tértünk vissza a Tromagan mentére. Naplóban a bejegyzések 1998. március 19-től április 10-ig tartanak. Az első héten Hanti-Manszijszkban voltam a Finnugor Világkongresszus konzultatív bizottságának soros ülésén, valamint előadást tartottam egy konferencián. Március 25-én indultam tovább Szurgutba. Másnap Gyuri és Miklós is megérkezett, és elkezdtük az előszobázást a hivatalokban. Mint utóbb kiderült, a kamera jelenléte súlyosbító körülménynek számított a hivatalos szervek szemében, ezt sokszorosan megszenvedtük.

A kilencvenes években még annyiban érezhetőek voltak a korábbi szovjet-magyar barátság nyomai, hogy nem kellett beutazási vízumot kérni Oroszországba. Ha hivatalos útra ment az ember, az Oktatási Minisztériumtól kapott egy kiküldetési rendelvényt, és azzal beléphetett az országba. Tehát akár váratlanul is megjelenhattünk volna, bár váratlanul megjelenni nem volt tanácsos, tekintettel arra, hogy nagy szükség volt a helyiek segítségére már abban is, hogy a repülőtérről a városba jusson az ember. Nyugat-Szibériában akkoriban nem volt tömegközlekedés, eltekintve a nyári időben az Obon közlekedő hajóktól, és az egyetlen vasútvonaltól, mely nem érinti Hanti-Manszijszket. Az ember egyedül nem jut messzire, de nem is bölcs dolog egyedül kószálnia. Ezért is tájékoztattam jó előre utazási és forgatási szándékunkról a járási hivatal Északi Osztályán dolgozó ismerőseimet. Választ nem kaptam, amin nem csodálkoztam, mert ilyen máskor is előfordult, de bízam benne, hogy minden rendben lesz. Utóbb kiderült, a szurgutiak kétségbeesetten próbáltak értesíteni bennünket arról, hogy mi minden szükséges a hivatalos forgatási engedélyhez – sokpecsétes, kölcsönösen elfogadott szerződés, megbízólevél, órára lebontott program, hivatalos kísérő – csak hogy a hivatalnok nem tudta kezelni a szobájába beállított vadonatúj faxgépet, és nem volt képes elküldeni azt a faxot, melyben lebeszélte volna bennünket az utazásról.

A sokpecsétes dokumentumok hiányában napokig úgy tűnt, hogy lehetetlen eljutnunk terepre. Közben azért szakadatlanul örültek a bürokrácia malmái: be kellett jelentkeznünk a rendőrségen, ez egy napig tartott. A hivatalnok a háromféle bejelentő lapot először kézzel töltötte ki, majd átadta a gépirónőnek, aki legépelte egyszer, majd a helyesírási hibák kijavítása után még egyszer. Ezután lehetett a rendőrségre igyekezni vele, s örülhettünk, hogy a félfogadási idő lejártá előtt sorra kerültünk. Ugyanígy közös erővel gyártottuk az utólagosan aláírandó szerződés szövegét. A helyi legfelső vezető, akinek az aláírása nélkül

egy lépést sem tehattünk, napokig bújócskát játszott velünk – végül sem került elő, de a helyi abszurd dramaturgiájához hozzátartozik, hogy a lehetetlen és a lehetséges könnyen helyet cserélhet.

Míg a hivatalos engedélyre vártunk, nem tétlenkedtünk: a szurguti egyetem segítségével részt vettünk egy közeli faluban, Tromaganban megrendezett Varjú-ünnepen. Ez az első varjak visszatérését ünneplő, hagyományos hanti tavasz-ünnep, melyet a vallási szinkretizmus jegyében Gyümölcsoltó Boldogasszony napján tartanak meg. A rendezvény a soknemzetiségű faluban vásári hangulatú népi ünnepéllé vált, rénhajtó, póznmászó és pányvahajtó versennyel. Mindenképpen jó alkalom volt arra, hogy a hanti ünnepi bundákat felöltve megmutassanak valamit kultúrájukból a faluban élő oroszoknak, ukránoknak, tatároknak, baskíroknak – és egyéb nemzetiségű volt szovjet állampolgároknak.

A járási központban előbb nagyon rossz néven vették, hogy tudtuk és engedélyük nélkül elhagytuk a várost, de amikor végre megszületett a döntés a támogatásunkról (részben egy hanti-manszijszki felső vezetőtől érkezett „segítség nekik” szövegű fax hatására), a kihágást úgy tették semmissé, hogy a tromagani kirándulást is bevették a hivatalos programba. Szintén egy huszárvágással a Szopocsin család egyik tagját kinevezték kísérőnknek. Még egy napig tartott, amíg eldőlt, hogy nem vonattal, hanem autóval – előbb betonúton, majd annak elfogytával az ún. téli úton – közelítjük meg a Szopocsin család téli szállását. A korábban készségesnek mutakozó sofőr indulás előtt megmakacsolta magát, és sokszoros árat követelt a fuvarért. De miután minden kifogásból kifogyott, március 31-én délután útnak indultunk. A program szerint szűk egy hetet töltöttünk volna a téli szálláson, majd április 6-án egy egészségügyi helikopternek kellett volna felvennie és Russzkinszkije faluba szállítania bennünket, ahonnan betonúton jutottunk volna vissza Szurgutba.

A Szopocsin családdal (tagjai Joszif és Rimma, a szülők, valamint az akkor tízéves Aliszka és a nyolcéves Sztjopa) egy vasútállomáson találkoztunk, ahol az autókba átpakoltunk a motoros szánok utánfutóira, és elindultunk az erdei szálláshelyre. A zombékos, girbegurba ösvényeken bizony erősen kapaszkodnia kellett annak, aki nem akart lerepülni a szánról. A mintegy 25 km-es utat egy óra alatt tettük meg. Ez idő alatt jócskán elgémberedtünk a –20 fokos fagyhoz nem illő öltözékünkben. Másnapról már nem volt öltözködési problémánk, mert házigazdáink elláttak bennünket dupla rénszarvasbundával: az alsó elöl nyitott és belül hattyúprémmel van bélelve, a felső egybeszabott, csuklyás, kesztyűs gúnya. Ezután már süvíthetett az északi szél, rá sem hederítettünk.

Néprajzi szempontból éppen jókor érkezünk: a család másnap költözött a tavaszi szállásra, oda, ahol a réntehenek hamarosan elleni fognak. A költözés, sátorverés, a rének befogása jól látszik a filmen (Gadó 1999), erre nem is vesztegetek több szót. A téli kunyhó körüli életet is hitelesen sikerült dokumentálni. A technikai feltételek másképpen voltak adottak, mint gondolnánk: a téli szállás

mellett működött ugyan benzinmotoros áramfejlesztő, és esténként villanyfénynél beszélgettünk, de az áram közvetlenül, egy szál dróton érkezett a kunyhóba. Konnektor nem volt, ezért a kamera akkumulátorait nem volt hova bedugni. Így a töltés csak a három órányi járásra lévő olajkitermelő állomáson volt lehetséges. Ez eléggé meghatározta napjainkat. Egyik nap meglátogattuk a 30 kilométernyi távolságban lakó szomszédokat. Amíg mi vendégeskedtünk, a fiatalok a szánokkal szórakoztak, s a sok száguldozás után a hazafelé vezető úton kifogyott a tankból a benzin. Akkor megtapasztalhattuk, hogy milyen érzés másfél méteres hóban, dupla bundában gyalogolni. A helyiek, mint például Aliszka, könnyedén lépkedtek, de mi minduntalan derékig süppedtünk a hóba.

Aliszka akkor már iskolás volt, csak a tavaszi szünetet töltötte otthon. Minden percét élvezte az otthonlétnek. Játzott az öccsével, a kutyákkal, a rénszarvasokkal, segített a szüleinek, s amikor hanyatt feküdt a tavaszi sátorban a derékaljon, érezni lehetett: itt van itthon, s ugyanazt látja maga fölött, mint évszázadokkal korábbi ősei. A sátorlap a csillagos ég, ő pedig a világmindenség része. Ő biztosan nem bánta volna, ha ott felejtene bennünket a tavaszi szálláson. A sátorverés után ugyanis a férfiak hazaindultak, s három nő (a háziasszony, Aliszka és én) hátramaradt mosogatni, rendet rakni. Amikor indultunk volna, Rimma nem tudta elég erélyesen megrántani a motoros szán indító zsinórját. Nem esett kétségbe, azt mondta, majd észreveszik, ha sokáig nem érünk haza, és értünk jönnek. Így is történt, néhány óra múlva megjelent Joszif, egy rántással beindította a motort, és hazafelé Aliszka vezette a szánt.

A hagyományos kultúrájú hanti minden dolgában igyekszik fenntartani a jó viszonyt a természet erőivel. Az új szálláshely elfoglalásakor Joszifék is rénszarvasáldozat keretében kérték a szellemi erők támogatását. Ezt a filmen nem örökíthettük meg. Nem sokkal korábban Joszifnak volt egy kellemetlen élménye: a szurguti TV stábja felvett egy rénszarvasáldozatot, s a felvételt a résztvevők kifejezett kérése ellenére továbbította az állami csatornának. Joszif szerint az ima egyszeri, és az alkalomhoz kötődik. Nem jó, ha bárhol, bármikor felhangozhat, ellenőrizhetetlen körülmények között. Ezzel nem szabad megzavarni az isteneket.

Ismeretségünk néhány rövid éve alatt a nyelvhasználatban is sok változás állt be. Amikor először találkoztunk, még élt az öreg családfő, Ivan Szopocsin, akit Winter Erzsi fotóalbumából is ismerhetünk (Winter 1995). Ő sem az orosz nyelvet, sem az orosz vendégeket nem tűrte a tajgában. Néhány gyermeke azonban a városba költözött, s unokái már nem tanultak meg hantiul. A városi rokonok révén egyre több orosz szó hangzott az erdőben, s az erdőben született gyermekek is a kétnyelvűségbe nőttek bele. Az élet pedig új kapcsolatokat, új barátokat is hozott magával: 1998-ban egy baráti orosz család ottlétünk idején vendégeskedett a Szopocsin családnál. Aznap éjjel tizenketten osztoztunk a kunyhó lócáján.

Április 6-án átköltöztünk Joszif bátyjának, Jeremejnek a szálláshelyére, abban

bízva, hogy ott könnyebben le tud majd szállni a helikopter. Az, amelyiknek a mintegy 100 km-re lévő Russzkinszkije faluba kellett volna szállítania bennünket. Addigra Aliszka is visszatért az iskolába, a készülő filmbe nagyon belekíváncozott az internátusi élet bemutatása. A tajgai szokás szerint a helikopter leszálláskor csak néhány percet tölt a földön, le sem állítja a propellert, ezért az utasoknak a megbeszélte időben összecsomagolva, beszállásra készen kell állni. Mi is így tettünk, de a megbeszélte időben nem jött a gép, és még a következő napon sem. Kísérőnk, Jeremej kezdett gondba esni, mi lesz, ha a nyakán maradunk. Mi tagadás, minket is foglalkoztatott a visszautazás vésszen közelgő időpontja, s a tervbe vett feladatok. Jeremej felpakolt bennünket egy motoros szánra. Nagy nehezen elvergődtünk a közeli olajkúthoz abban a reményben, hogy a műszakváltást szállító busszal bejutunk a városba. Meg is állapodtunk a telep vezetőjével, vártuk az indulást. Néhány óra múlva kiderült, hogy a busz elment nélkülünk. Erre motoros szánnal folytattuk utunkat a vasútállomásra, ahol várható volt, hogy hamarosan elhalad egy vonat Szurgut felé. Ahogy közeledett a vonat érkezése, úgy vált kísérőnk egyre feszültebbé. Attól félt, hogy nem lesz elég idő a felszállásra, nem engedik fel a csomagjainkat vagy minket jegy nélkül. Az állomáson ugyanis nem lehetett jegyet venni, bár volt ott vasutas. Végül sikerült felszállnunk, a kalauztól kaptunk néhány alig használt jegyet (drágábban, mint ami rá volt írva), és késő este megérkeztünk Szurgutba.

Másnap az Északi Osztály vezetője nem akarta elhinni, hogy nem jött értünk a helikopter. Utóbb kiderült, hogy a pilóta a hivatalnak akart kellemetlenkedni azzal, hogy nem vett fel bennünket. Két napunk volt még Szurgutban. Elvileg ennyi idő alatt le lehetett volna bonyolítani a russzkinszkije kirándulást, az oda-vissza mintegy 500 kilométeres utat. Az Északi Osztálynak nem volt szabad autója, egyetemi ismerősünk ígérte meg, hogy másnapra szerez járművet. Reggel hét órai indulást beszéltünk meg. Jókor reggel készen álltunk, vártunk, vártunk, semmi. Nyolckor telefonáltunk, kiderült, hogy erre az autóra hiába várunk. Tizenegyre sikerült szerezni egy buszt, de addigra sűrű hóesés kezdődött (két hétig egyfolytában hétágra sütött a nap), a buszon viszont nem működött az ablaktörő. Ezért néhány száz méterenként meg kellett állnunk, hogy megtisztítsuk a szélvédőt. Egy óra alatt húsz kilométert sem tettünk meg. Be kellett látnunk, nem kockáztathatjuk azt, hogy ott ragadunk valahol a kétséges állapotú járművel, mert akkor a másnap hajnali hazautazást is lekéstük volna.

Végül szerencsésen hazaértünk Budapestre, a film elkészült, azóta sokszor adta a Duna TV. A kéken csillogó, hófödte tájak, a végtelen hómezőnek tűnő Ob, a méltóságteljes agancsú rénszarvasok, a gazdagon díszített bundájú, titokzatos tekintetű hantik sokak számára ismerőssé váltak. Megérte elkészíteni a filmet, ha mégoly sok küszködés árán is. Aliszka, azaz Oleszja Szopocsina azóta felnőtt, s a 2007/2008-as tanévben Budapesten tanult a Balassi Intézetben. Filmes barátaink az ő budapesti életét is dokumentálták, sőt a tanév végén haza is kísérték, és

filmre vették a változásokat a Tromagan mentén. Ennek az utazásnak az eredményeként született meg az Aliszka című film (Gadó 2009). Tíz év alatt kiépült az út- és a mobiltelefon-hálózat, még közelebb került egymáshoz az erdei és a városi élet. A látogatás emlékére Szopocsiné az egyik újszülött rénborjút Gyurinak nevezték el.

Én is készültem erre az útra, de nem kaptam vízumot. Az új évezredben ugyanis már megfelelő papírok nélkül nincs vízum, nincs beutazás, de hogy mikor melyek a megfelelő papírok, azt az éppen funkcióban lévő hivatalnok dönti el.

A folytatás

A fentebb leírt utazás viszontagságai után egy ideig nem kívántam szívességet kérni a szurguti járás uraitól. Lehetővé vált viszont, hogy ellátogassunk a szomszédos, nyizsnyevartovszki járásba, ahol Jeremej Ajpin író a saját nemzeti területén szervezett nyelvi-néprajzi táborban a környékbeli gyermekek számára. Tanítványaimmal együtt engem is meghívott. Két ilyen táborban vettünk részt, 2000-ben és 2003-ban, így találkoztunk az Agan folyó mentén élő hantikkal is.

A 2000-es években a nyelvi gyűjtésnek egy újabb módja is megjelent: hazai kutatási projektumok keretében finanszírozni lehetett anyanyelvű adatközlők Budapestre hívását. Ezt ki is használtuk az utóbbi időben. Az általánosabb célú szövegközlések és nyelvtani összefoglalók után (Csepregi 2008/2011, 2011, 2017) már speciális nyelvi jelenségek alapos kutatása is lehetővé vált. Mert bár a helyszíni gyűjtésnek sok előnye van, de semmi sem tökéletes. Az erdőben nem áll meg az élet, s az adatközlőknek mindig lenne sokkal fontosabb elfoglaltságuk is, mint az, hogy órákon keresztül magyarázzanak olyan dolgokat, melyek szerintük a napnál is világosabbak. Amikor viszont a hanti kollégának nincs más dolga, minthogy a nyelvészek rendelkezésére álljon, valóban hatékony és gyümölcsözővé tud válni az együttműködés. Ebben az első fecske Agrafena Peszikova volt, aki már 1994-ben bekapcsolódott a munkába, s azóta is folyamatosan a segítségünkre volt mindenfajta nyelvi kérdés megoldásakor. Később több alkalommal fogadtuk Ljudmila Kajukovát, valamint ittléte idején Oleszja Szopocsina alias Aliszka is hasznos munkatársnak bizonyult. Ennek nyomán olyan kutatási eredmények is napvilágot látnak, melyek nemzetközi szinten is egyedülállóak (Gugán–Káldi 2018, F. Gulyás 2018, Gugán–Schön 2022).

Mára az újabb nyelvész nemzedék tagjai mind a kutatásban, mind pedig a gyűjtőutak szervezésében önállóvá váltak. Volt tanítványaim közül négyen írtak részben vagy egészben szurguti hanti témájú PhD értekezést (Gugán 2013, F. Gulyás 2016, Schön 2017 és Sosa 2017). Folyamatosan gyarapítják a nyelvjárással kapcsolatos ismereteinket, és most már ők oktatják a következő nemzedéket.

Én a legutóbb 2017-ben jártam Hantiföldön Gugán Katalinnal közös expedíción. A gyűjtést városi körülmények között végeztük, de két napra kilátogattunk Aliszka szüleihez is. A szálláshely körül egyre több a gép, de a legnagyobb esemény még mindig az, amikor megjelenik a réncsorda. Közöttük pedig az évek során hatalmas bikává növekedett Gyuri nevű rénszarvas.

Befejezés

Hanti földön járva, hanti anyanyelvű emberekkel ismerkedve az ember óhatatlanul is elköteleződik: felelősséget kezd érezni az emberek, az egész nép iránt. Fontos lesz számára a nyelv és a nyelvet támogató életmód, kultúra, természet fennmaradása. Hiszen minden nyelv külön világot teremt, és minden nyelv kihalásával egész világok tűnnek el. Egyetlen példa a szurguti hantiból: a *аоу*-ige pontos jelentése: 'csónakban evezve hangtalanul megközelíti a vízben hűsülő nagyvadat (medvét, jávorszarvast)'. Talán nincs még egy nyelv, melyben ezt a speciális körülmények között zajló vadászati eljárást egyetlen egyszótagos igével ki lehet fejezni. Hálás vagyok hanti barátaimnak, hogy megtapasztalhattam ezt a különleges nyelvi gazdagságot, és kívánom, hogy semmivel sem pótolható világuk még sokáig eleven, alkotó része legyen az emberiség közös kultúrájának.

Irodalom

- Csepregi Márta (2008), Ami a filmen nem látszik... In: Pomozi Péter (szerk.), *Navigare humanum est...* Pusztay János hatvanadik születésnapjára. Finnugor Népek Világkongresszusa Magyar Nemzeti Szervezete, Budapest. 56–61.
- Csepregi Márta (1998/2011), Szurguti osztják chrestomathia. *Studia uralo-altaica supplementa* 6. JATE Finnugor Tanszék, Szeged. http://www.babel.gwi.uni-muenchen.de/media/downloads/SzOCh_FUT_20110721.pdf
- Csepregi Márta (2011), Szurguti hanti folklór szövegek. Budapesti Finnugor Füzetek 22. ELTE Finnugor Tanszék, Budapest. <https://finnugorarchiv.elte.hu/BUFF/22/BUFF22>
- Csepregi Márta [Чепреги Марта] (2017), Сургутский диалект хантыйского языка. Обско-угорский институт прикладных исследований и разработок, Ханты-Мансийск. <https://ouipir.ru/sites/default/files/docs/1356-2602.pdf>
- Gadó György Pál (1999), A hanti sámán hagyatéka. Dokumentumfilm. Rendező: Kocsis Tibor, operatőr: Mánfai Miklós. Flóra Film, Budapest. <https://www.youtube.com/watch?v=7pZwgs0UlxU>

- Gadó György Pál (2009), Aliszka. Dokumentumfilm. Rendező: Szűcs Tamás, operatőr: Mánfai Miklós, producer: Móczán Péter. EPS Produkciós Iroda, Budapest.
- Gugán Katalin (2013), Aspektus és akcióminőség a hantiban (szurguti nyelvjárás). PhD-értekezés. Szeged.
- Gugán Katalin – Káldi Tamás (2018), Változó terek, változó módszerek: szurguti hanti VX-szórendű mondatok vizsgálata szemmozgáskövetéssel. Nyelvtudományi Közlemények 114: 81–121.
- Gugán, Katalin – Schön, Zsófia (2022), East Khanty. In: Marianne Bakró-Nagy – Johanna Laakso – Elena Skribnik (eds), The Oxford guide to the Uralic languages. Oxford University Press, Oxford. 608–635.
- F. Gulyás Nikolett (2016), Személytelen szerkezetek finnugor nyelvekben. PhD-értekezés. Budapest. <https://edit.elte.hu/xmlui/handle/10831/32853?locale-attribute>
- F. Gulyás Nikolett (2018), Ditranzitív szerkezetek a keleti hantiban: a mə- 'ad' ige. In: Kenesei István – Bakró-Nagy Marianne (szerk.), Általános Nyelvészeti Tanulmányok XXX. Akadémiai Kiadó, Budapest. 71–95.
- Honti László (1978), Tromagani osztják szövegek. Nyelvtudományi Közlemények 80: 127–139. <http://www.nytud.hu/nyk/reg/077.pdf>
- Honti László – Rusvai Julianna (1977), Pimi osztják szövegek. Nyelvtudományi Közlemények 79: 223–232. <http://www.nytud.hu/nyk/reg/078.pdf>
- Lázár Katalin (szerk.) (1997), Tanulmányok a szurguti osztják kultúráról. Néprajzi Múzeum, Budapest.
- Schön, Zsófia (2017), Postpositionale Konstruktionen in chantischen Dialekten. Dissertationen der LMU, Band 15. Universitätsbibliothek Ludwig-Maximilians-Universität, München.
- Sosa, Sachiko (2017), Functions of morphosyntactic alternations, and information flow in Surgut Khanty discourse. PhD dissertation. University of Helsinki, Helsinki. <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/183285/FUNCTION.pdf?sequence=1>
- Tyerjoskin, N. I. [Терёшкин, Н. И.] (1959), Букварь для подготовительного класса хантыйской начальной школы. Сургутский диалект. Учпедгиз, Ленинград.
- Tyerjoskin, N. I. [Терёшкин, Н. И.] (1961), Очерки диалектов хантыйского языка. Часть первая. Ваховский диалект. Изд. Академии Наук СССР, Москва – Ленинград.
- Winter Erzs (1995), Szibériai nyelvkonaink. Szöveg: Kerezi Ágnes, vers: Agrafer Szopocsina. Vízió Művészeti Alkotóközösség, Budapest.

Csepregi Márta

A megváltás lehetőségei egy (poszt)szovjet lakótelepen: gondolatok Mari Saat A lasnamäe-i megváltó című kisregényéről

„...Oroszországban nincs kő, csak humusz, Észtországban pedig nincs más, csak kő... Sofia meg volt győződve róla, hogy ez különbözteti meg egymástól az oroszokat és az észteket, az észtek éles tüskéként kapaszkodnak a földbe, és amit tesznek, azt örök időkre szánják, az oroszok pedig felszínesen, a föld hátán is megélnék, mint a mesebeli Ivan, aki körbeutazta a világot és csak a tűzhelyet vitte magával, annak a tetején utazott és aludt.”¹⁵ (45.)

Irodalomtörténeti kontextus

Jelen esszémben Mari Saat *A lasnamäe-i megváltó* című regényéről szeretnék gondolkodni az anyaság és a megváltás kérdésköre kapcsán. Noha disszertációm szoros témájához tartozik a mű, most mégsem az ottani fejezet szűkre szabott bemutatását tűztem ki célul, sokkal inkább szubjektív gondolataimat szeretném megosztani a regényről. A kisregény különös érzékenységgel és lényeglátással ragadja meg az észteket–orosz együttélés nem mindig egyszerű pillanatait, s líraisága, gondolatísága egyfajta meditatív légkört kölcsönöz a regénybeli anya–lánya történetnek.

A kortárs észti irodalomból talán *A lasnamäe-i megváltó* reflektál a legéletesebben arra az identitásválságra, amely Észtország posztiszovjet korszakában jelen volt és bizonyos tekintetben ma is érezteti hatását. Mari Saat 1947-ben született Tallinnban, és a '70-es évek óta publikál, a kortárs észti irodalom egyik legelismertebb, legegységesebb hangú szerzője. A kritika jelentőségét elsősorban abban vette észre, hogy prózája realiztikusan, aprólékos pontossággal képes hangulatokat, érzelmi rezdüléseket megjeleníteni (Fehérvári 1981). Mari Saat a kispika nagymestere, s ahogy Jávorszky Béla kiemeli a kisregény fülszövegében, az írónőnél fontos kifejezőeszköz a fantázia és az álmok világa, aminek következtében az alapvetően pontosságra törekvő prózanyelvet fátyolos könnyedség lengi át. Mari Saat foglalkozása szerint közgazdász, üzleti etikát tanított a Tallinni Egyetemen (Tallinna Ülikool), ebből fakadóan kiváló ismerője mind a

¹⁵ A dolgozat során használt és hivatkozott kiadás: Mari Saat. 2016. *A lasnamäe-i megváltó*. Budapest: Magyar Napló. Ford. Jávorszky Béla.

szovjet gazdasági rendszernek, mind pedig a korai kapitalizmus társadalomra tett hatásainak. Észtország függetlenedésekor sokan veszítették el munkájukat, s ez a tapasztalat áthatja *A lasnamäe-i megváltó* atmoszféráját is. Az író egy helyütt megjegyzi, hogy általában nem előre kitalált karakterekkel dolgozik, hanem az őt körülvevő hétköznapi valóságából „horgászik”.¹⁶ Az írónőre jellemző realizmus szorosan kötődik az orosz realista epika hagyományaihoz, annak ellenére, hogy Mari Saat bevallása szerint nem ismeri behatóan az orosz irodalmat (Márkus 2014). Johanna Ross irodalomkritikus *A lasnamäe-i megváltó* kapcsán írja, hogy „...ha egymás mellé tesszük a regény vallásosságát – még inkább a benne rejlő vallásos szimbolizmust –, az orosz létet, továbbá a tisztalelkű prostituáltakat, akkor Dosztojevszkij sincs többé távol” (Ross 2009). A regény – noha az előzőek tükrében nem tudatosan, inkább ironikusnak mondhatóan – felidézti Dosztojevszkij Nasztaszja Filippovnáját, ám egyértelmű párhuzam mégsem vonható kettejük között. Míg *A félkegyelmű* Nasztaszja Filippovnája a szépségének „áldozatává” válik egy széppel azonosulni képtelen világban, addig Mari Saat Natalja Filippovnája egyedülálló orosz nőként igyekszik lányának mindent megadni abban az időszakban, amelyben a morális iránytű mint létkérdés – a fennmaradásért folytatott küzdelemben – háttérbe szorul. *A lasnamäe-i megváltó* fogadtatását Észtországban siker övezte, ezt bizonyítja, hogy számos kritika, elemző tanulmány született a mű kapcsán. Märt Väljataga irodalomkritikus szerint a kisregény olvasható kortárs keresztény regényként (Väljataga 2009), ez talán leginkább az önfeláldozó anya, Natalja Filippovna aspektusából válik alátámaszthatóvá.

A megváltás lehetőségei

A kisregény cselekménye – Mari Saatra jellemző módon – könnyen megragadható, hiszen a fókusz nem a külső eseményekre, hanem a belső lelki változások pszichológiailag is hiteles ábrázolására helyeződik. Natalja Filippovna negyvenöt éves a történet idején, Észtországba a '80-as években érkezett. A regényben – szintén kissé ironikus módon – Natalja Filippovna mindig a Krímbe vágyik vissza, ahol egy nyári románcból megfogant a számára mindennek értelmet adó lánya, Sofia. Natalja Filippovna, az általa időnként eszményített szovjet időkben, gyári munkája révén egy kétszobás, lasnamäe-i panellakáshoz

jut, ám a függetlenedés idején, a '90-es években elveszti állását és jövedelem nélkül marad. Az esetet nehezíti, hogy Sofia speciális fogszabályozásra elő kell teremtenie a pénzt, s ennek érdekében jobb híján „éjszakai” munkát vállal. A szereplői tudatot közvetítő narrátor gyakran ad betekintést Natalja Filippovna belső gondolataiba, így nyomon lehet követni, hogyan dolgozza fel az asszony a kényszerűségből, a saját teste kiárusításából fakadó traumáit. Ebben a legfőbb társa nappal a pap, éjjel szerelmi kalandor Dmitrij Dmitrijevic, a „lakótelepi megváltó”. Paula Randver meglátását idézve elmondható, hogy Dmitrij Dmitrijevic viselkedése áthallást képez Jézus Krisztussal, hiszen az ortodox pap mielőtt meghal, átadja tanításait (Randver 2015). Ugyanakkor újabb ironikus színezetet kölcsönöz a történetnek Dmitrij Dmitrijevic halálának esetlegessége, ugyanis váratlanul megölik az utcán. Dmitrij Dmitrijevic feloldozza Natalja Filippovnáat, szavaival megerősíti abban, hogy:

„Nem kell Istentől semmi konkrétumot kérned, elég, ha azt hajtogatod: Uram irgalmaz, Uram, irgalmaz. És meglátod, megkönnyebbülsz. Isten próbára teszi azokat, akiket szeret, akikben pedig bízunk, azokat még nagyobb megpróbáltatások elé állítja.” (34.)

Sofia a szigorúbb orosz megítélés szerint törvénytelen gyermek, „bűnben fogant”, ám a regény többször hangsúlyozza, hogy Észtországban ezzel a ténnyel kevésbé foglalkoznak, ugyanis:

„Az észtországi nők gyakran éltek magányosan, sokan voltak, akik egyedül nevelték gyermeküket, nem feltétlenül azért, mert a férjük elhagyta őket, hanem mert úgy érezték, hogy ez így helyes. Natalja Filippovnáknak mindig tetszettek az erős nők. Miért ne élhetne ő is szabadon? De úgy érezte, hogy így csak itt, ebben a nyirkos és szürke országban élhet és gondolkodhat. Ha visszatérne Oroszországba, vissza az Ural mögé, ahonnan jött, mindjárt másképp, szenvedve és megalázkodva kellene élnie.” (9.)

Natalja Filippovna és Sofia kapcsolata egyszerre alapul szereteten és érzelmi függésen. Mindazonáltal a mű alapján nem állítható egyértelműen az önzetlen anyai kötődés jelenléte, melyet az alábbi idézet is alátámaszthat:

„Hogy jól tette-e, hogy a világra hozta [Sofiát], erre a kérdésre nemigen tudott válaszolni. De legalább nem volt magányos, volt, akinek éljen, a munkája eléggé kifárasztotta, esténként csak annyi ereje maradt, hogy bámulja a tévében a szappanoperákat.” (10.)

Natalja talán annak ellenére sem tekinthető kifogásolható mintát adó anyának, hogy prostituált lesz, hiszen gyári munkája elvesztése után egyre csak azon gyötrődik, mi lesz Sofiával. Lánya elől elfedi a valóságot azzal, hogy új munkájának az éjszakai betegápolást vallja. Az anyai önfeláldozás morális ítéltetésén túl tapasztalatát rögzíti Mari Saat, amikor az anyaság e bonyolult, szövedékes hátterébe enged betekinteni. Odaadó mivolta Donald Winnicot elgondolását is felidéz és alátámasztja, akinél azt olvashatjuk, hogy a jó anyát

¹⁶ Mindezt a 2017-es *Észt Hét Dupla könyvbemutató zenével* című eseményen fejti ki. Az esemény helye, időpontja: Budapest, Nyitott Műhely, 2017.03.24. [Mari Saat a beszélgetés során azt is elárulta, hogy *A lasnamäe-i megváltó* témája is a mindennapokból választott, a mű ötlete tallinni Mustamäe lakótelep McDonald's-ában fogalmazódott meg benne, ahol sok nehéz sorsú orosz asszonyt látott a gyermekével, és elképzelte, milyen lehet az életük a nehéz gazdasági helyzetben a megszűnő munkahelyek, valamint férj hiányában.]

„mindenekelőtt az a képesség jellemzi, hogy gyermeke – minden más érdeklődés kizárásával – teljesen leköti a figyelmét” (idézi: Badinter 1999).

A gyermekéért való áldozatkészség másik fontos megnyilvánulását az alábbi idézet teszi árnyaltabbá:

„[A pénz] nagyon is fontos, a pénz a legfontosabb, a legfontosabb, mert ki kell fizetnem a fogszabályzót, na, nem az enyémet, hanem a lányomé, különben nem fogja tudni kinyitni a száját, és közben a gyárban is fölmondtak, merthogy az elektronikai ipar válságba jutott.” (36.)

Natalja Filippovna számára már-már rögeszmévé válik a lánya ellátásának kérdése, különösképpen az idézetben megjelenő fogszabályzó anyagi feltételeinek megteremtése. E hétköznapi szituáció emeli drámaivá az elbeszélést, ugyanis ebből kifolyólag merül fel Sofia esetleges szájbenulása, emiatt lesz az anya prostituált, ugyanakkor mindkettőjüknek a fogszabályzó eszköz előteremtése ad távlati, közös küldetéssé emelkedő célt. A narrátor a fogszabályzó kapcsán is utal az ész–orosz különbségekre, hiszen Oroszországban az efféle „szépséghibákkal” nem törődtek, mint olvashatjuk:

„Az ilyesmire Oroszországban ügyet sem vetnének, mit számítana ez Moszkvában vagy Szentpétervárott, csak hogy itt, Észtországban a gyerekeket rögtön fogorvoshoz viszik, itt majdnem minden gyerek fogszabályzót visel a szájában.” (13.)

Az ész–orosz kettősség tehát hétköznapi és spirituális síkon is kibomlik az elbeszélésben, s ezáltal elmosódnak a határok ész és orosz identitás között.

A kisregény szereplői kapcsán megállapítható, hogy egyetlen olyan női karakter jelenik meg benne, aki spirituális világképe által képes teljességgel felülemelkedni a realitáson: Sofia barátnőjének, Raelnek ész származású nagymamája, akinek Sofia némi pénzért cserében újságcikkeket olvas fel. A nagymama a mű meghatározó misztikusává válik apokaliptikus jóslatai, megállapításai által, melyek között szerepel például, hogy a Föld élőlény, akit az emberek eltaposnak, s az élet hiábavaló, hiszen a Föld elsivatagosodik és minden megszűnik létezni. Sofia világszemléletére nagy hatást tesz a nagymamánál eltöltött idő, s a léttel való szembenézésre ösztönzik:

„Mi van, ha tényleg nincs értelme az életünknek, mit számít akkor, hogy van-e a szájában fogszabályzó, vagy nincs, és hogy élete végéig ferde, félig zárt szájjal kell járnia?” (58.)

Sofia a nagymama mondanóját megértve magasabb szintre jut a világ megértésében, és ez egyszersmind felül is emeli őt szegényes körülményein. Eddigi életét elkerülte a filozofikus gondolkodásmód, nem töprengett végső kérdéseken, minden gondolatát édesanya dilemmái foglalták el.

Míg Natalja Filippovna identitása orosz jellegzetességeket mutat, addig Sofia hovatarozása markánsabban közelít az észthez. Édesanyjával ellentétben anyanyelvén, az oroszon kívül folyékonyan beszél észtil és angolul is, ész nyelven

tanul az iskolában, ismeri az ész kultúrát és történelmet. Natalja Filippovna gyakorta vágyódik vissza abba a Krímbe, amely a kisregény idejében már nem abban a formában létezik, mint régen, mivel a Szovjetunió felbomlásával Krím elvesztette üdülőhely jellegét, és háborús zónává vált. Ebből az is levonható, hogy Natalja Filippovna számára nem realizálódik teljes mértékben az a nagy ívű történelmi-társadalmi változás, amely áthatja környezetét, melyet nosztalgikus múltbeli térként idéz fel. Számára a tér és a hozzá kapcsolódó kulturális vetület nem identitás-meghatározó, hanem mindössze pusztá helyszíne hétköznapi életének. A lasnamäe-i lakótelep ugyanakkor olyan társadalmi szempontból univerzális és sokrétű tér, ahol kultúrák, szokások összeolvadnak a betonrengetegben. A lakótelepen megjelenik a bűn, a szorongás, Isten és az ő keresése, s számos kisszerű kétely, mely a mindennapokhoz tartozik. A lasnamäe-i lakótelep egyszerre tekinthető a bűn, a bűnbánat, majd pedig a megváltás színterének, ám a megváltás is groteszk, hiszen ahogy fentebb említődött, a feloldozást hozó pap-szerető, Dmitrij Dmitrijevics meghal, megölik azon az úton, amelyen Natalja Filippovna felé tart szerelmet vallani, megváltani a „bűnös” életet, a „bűnös” világot.

Záró gondolatok

Összegezve elmondható, hogy a kisregény egy lehetséges anyaszerep reprezentációjának regénye posztszovjet térben és időben. Az anyaszerep olyan sorsdöntő kérdéseire reflektál, mint például az áldozathozás, az önfeláldozás, az önértékek háttérben tartása. Mindennek légkörét meghatározza az újjáéledő Észtország orosz–észti identitásának dichotómiája, a társadalmi változások, az ipar válsága, szétesése, majd megújulása, valamint a kisebbséggé válás nyomasztó kérdése. A műben megjelenő misztikus álmok, víziók felfoghatók a múltbeli nosztalgikus terek párhuzamaként, hiszen Natalja Filippovna alapvetően nem reális térben él, e látomások következtében a lakótelep realitása irreálissá válik, s ez a „helytelensége” fejezi ki kívülről, idegen voltát. A jelen- és tértelenség, valamint a gazdasági, társadalmi és emberi kérdések mellett fontos szót ejteni a kilátástalanságot feloldó, mindent átható – s a valóságra reflektáló – szellemességről, ironiáról, amelyek anya és lánya dialógusai által át- meg áthatják a művet. A zárt panelnegyed betonszürkeségét pedig Mari Saat szépítő ecsetvonásai festik ki, melyet jól érzékeltethet az alábbi lakótelepi idill:

„Az utcai lámpák fénynyalábja élesen rajzolódott ki [...], az ég tele volt magányos csillagokkal, és szállingózva néhány csillogó hópehely ereszkedett alá.” (83.)

A *lasnamäe-i megváltó* előtti híressé vált észt „panelregény” Mati Unt *Őszi kavargás*-a (1979)¹⁷ a téma más aspektusát dolgozza fel. Mati Unt legfőképpen észt szereplőkre fókuszálva mutatja be a szovjet lakónegyedek életét, reflektálva a zsúfolt köröngzetegi lakásokban töltött életekre, lehetőségekre.

* * *

Mari Saat kisregénye számos aspektusból megközelíthető, értelmezhető, írásomban nem törekedtem kutatásaim teljeskörű bemutatására, sokkal inkább azt szerettem volna közvetíteni, ami számomra a legfontosabb tanulság a könyvből: semmi sem statikus és semmi sem teljességgel megválaszolható, megítélhető olyan kérdések, problémák kapcsán, amelyek az emberi sorsra irányulnak. A *lasnamäe-i megváltó* kiszénezi a lakótelepi szürkeségről alkotott kelet-európai benyomásokat, emlékeket. Miért és meddig éljük a felmenőink életét, és mikor kezdjük el élni a sajátunkat? Hol húzódnak meg a határok misztikum és realitás között? Ki vált meg kit? Csak néhány azokból a kérdésekből, amelyeket Mari Saat az olvasó számára nyitva hagy.

Hivatkozások

- Badinter, Elisabeth. 1999. *A szerető anyja. Az anyai érzés története a 17–20. században*. Debrecen: Csokonai Kiadó. Ford. Szekeres András.
- Fehérvári Győző. 1981. *A szélörlő. Észt elbeszélők*. Budapest: Európa.
- Márkus Virág. 2014. Looking for transparency. Interviews with Mari Saat by Virág Márkus. *Estonian literary magazine* (Elm) 2014 autumn. 9., 4–10.
- Randver, Paula. 2015. Mari Saadi „Lasnamäe lunastaja” seosed Uue Testamendi ja Eduard Vilde „Lunastustega”. In: Piret Viires. Virve Sarapik. Mari Laaniste. *Võlus ja vaimus, Valguses ja varjus. Mari Saadi maailm*. Etüüde nüüdiskultuurist 5. Tallinn – Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum. Tallinna Ülikool. 62–68.
- Ross, Johanna: Üks väga armas ja hale lugemine vähemusrühmade olukorrad Eestis. *Vikerkaar*, nr. 3, 2009 <http://www.vikerkaar.ee/archives/11814> (Utolsó letöltés: 2024.02.20.)
- Saat, Mari. 2016. *A lasnamäe-i megváltó*. Budapest: Magyar Napló. Ford. Jávorszky Béla.
- Väljataga, Märt. 2015. Sümbolid ja pildid. In: Piret Viires. Virve Sarapik. Mari Laaniste. *Võlus ja vaimus, Valguses ja varjus. Mari Saadi maailm*. Etüüde nüüdiskultuurist 5. Tallinn – Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum. Tallinna Ülikool. 55–61.

Rideg Béla

Új kötet Sajnovicsról

Olvasóink még emlékezhetnek rá, hogy 2020-ban ünnepeltük Sajnovics *Demonstratio*-ja megjelenésének 250. évfordulóját. Ebből az alkalomból több konferenciát is rendeztek, és lapunkban is bőséges terjedelemben foglalkoztunk ezzel témával: *FV* 2019/4: 49–51, 2020/1:3–9, 2020/2: 3–11, 2022/2: 47, 2022/3: 35–39. Az MTA Uráli Nyelvészeti Munkabizottsága a járvány miatt 2021. október 21-én rendezte meg ***Demonstratio 250*** című konferenciáját, amelyről mi is beszámoltunk: *FV* 2021/4: 40–43. Tavaly decemberben publikálták (elektronikus formában) a konferencia anyagát, a kötet szabadon letölthető a *Studia uralo-altaica Supplementum* címről.

Címe: „*a te Colombusod, Vespuccid*” Tanulmányok Sajnovics Jánosról és a 250 éves *Demonstratio*ról. Szerkesztette: Szeverényi Sándor, Várnai Zsuzsa. *Studia uralo-altaica Supplementum* 12. Szeged, 2023. Előszavukban (7–9) a szerkesztők megmagyarázzák az első látásra kissé meglehetősen meglehetősen címet. Az idézet Kollár Ádám-tól származik (rá az alábbiakban még visszatérünk), aki Pray Györgynek írt levelében hasonlítja Sajnovicsot Amerika felfedezőihez. Azt is megtudjuk, hogy a kötetben közölt tanulmányok több esetben az elhangzott előadások kibővített vagy átdolgozott változatai, továbbá hogy S. Varga Pál másutt publikálta előadását.

A kötetet Per Pippin Aspaas tanulmánya nyitja: *Skandináv óriások vállán állva? Szellemi örökség Sajnovics János Demonstratio Idioma Ungarorum et Lapponum idem esse című művében* (11–34). A szöveg a konferencián elhangzott előadás átdolgozott változata, angolból fordította Szeverényi Sándor. A szerző a norvégiai Tromsø egyetemén dolgozik, 2012-ben védte meg Hell Miksáról és a Vénusz átvonulásáról szóló PhD értekezését.

Ebben az írásában a szerző megemlékezik Rasmus Fleischerről (1744–1804), aki még a megjelenés évében dánra fordította a *Demonstratio*t, és az meg is jelent a Dán Királyi Tudományos Társaság kiadványaként. Fleischer jól tudott latinul és filológiai tárgyú írásokat is megjelentetett. Ezt követően Aspaas Sajnovics nyelvhasználati módszertanát vizsgálja, és arra a megállapításra jut, hogy „Sajnovics munkájának eredetisége az alábbiakban foglalható össze:

- 1) egy nyelv fonetikája annak elsődleges jellemzői közé tartozik,
- 2) a nyelvek összehasonlításakor a hitvilágon kívüli szavakat kell használni,
- 3) a hangváltozás általános törvényszerűségei fontosabbak, mint a feltűnő hasonlóságok,
- 4) a nyelvek nyelvtani szerkezete kulcsfontosságú a rokonság megítélésakor,
- 5) a rokon nyelvek csupán egy közös – gyakran elveszett – eredeti nyelv dialektusai.” (18)

¹⁷ Mati Unt. 1983. *Őszi kavargás*. Budapest: Európa. Ford. Fehérvári Győző.

A Demonstratio szövegének gondos elemzése alapján Aspaas arra a következtetésre jut, hogy mindezeknek a módszertani elveknek a kidolgozásában Sajnovicsnak nagy segítségére voltak egyes korabeli dán és svéd tudósok (Leem, Högström, Wöldike, Ihre és az ifjabb Rudbeck) művei, amelyekről maga is említést tesz.

Kontler László a CEU tanára *Egy felvilágosult reformer és három (ex)-jezsuita: Van Swieten, Hell, Kollár, Sajnovics – és a Demonstráció* c. tanulmányában arra a kérdésre keresi a választ, hogy „Mi volt Hell és Sajnovics számára a nyelvészeti kutatáshoz az inspiráció forrása?” Mielőtt a szerző véleményét ismertetném, nézzük kik is voltak a címben felsorolt, számunkra kevésbé ismert személyek. Van Swieten (1700–1772) 1745-től Mária Terézia orvosa volt és ebben az időben az udvari könyvtár igazgatója. A szlovák származású Kollár Ádám Ferenc (1718–1783) korábban Hell novicius- és diáktársa 1748-ban kilépett a jezsuita rendből¹⁸ és ebben az időben az udvari könyvtár első őrre (később igazgatója) volt.

Ami Sajnovics és Hell motivációját illeti, újabban elterjedt az a vélemény, hogy a két jezsuita előzetes céljai között nem szerepelt a magyar – lapp nyelvrokonság vizsgálata, hanem „menet közben” érték őket olyan benyomások, amelyek elindították a kutatást. Aspaasszal közösen írt könyvében Kontler is ezt a magyarázatot fogadta el. Időközben azonban némileg változott a véleménye: „Úgy vélem azonban, explicit bizonyítékok hiányában továbbra is érdemes fenntartani annak a lehetőségét is, hogy az északon elvégzett munkának, Hell explicit megnyilatkozásaival összhangban, mégis volt az expedíció előtti időre visszanyúló előzménye, illetve előkészítése.” (36) Ezután bemutatja a bécsi udvar reformtörekvéseit, van Swieten szerepét, viszonyát a jezsuitákhoz. Ezekre itt most nem tudok kitérni, átveszem azonban Kontler legfontosabb bizonyítékát. Ez Hell Vardöböl 1769. április 5-én bécsi helytjesének, Anton Pilgramnak küldött levelének részlete: „...próféta szállhatta meg lelkedet, amikor Sajnovichhoz intézett leveledben így írtál: »ezerszer üdvözlöm a sötét pastorellát, s lapp eclogákra számítok tőled«; valójában Te és az egész európai tudós világ új felfedezésre számíthat a lapp fajjal kapcsolatban, melyet egész Európa álmélkodással fogad majd. Én, aki a kezdet kezdetén kialakítottam ezt a feltevést a lappokat illetően, szabályokat és kritériumokat fogalmaztam meg [Sajnovics] számára, hogy kutatásait ezek szellemében folytassa, s most olyan világos következtetésekre jutottunk, hogy azokat semmilyen emberi lény nem vonhatja kétségbe. Bizony, bizony, Sajnovics valóban képes »lapp eklogákat« gyártani; elégedett vagyok, hogy őt választottam útítársamul, oly ügyesen és oly rövid idő alatt elsajátította a lapp nyelvet. Megkértem, hogy kivonatoljon naplónkból néhány emlékezetes történetet, s küldje el őket Neked, hogy aztán megoszthasd ezeket bécsi barátai-

inkkal [...] De nyomtatékosan kérlek, gondoskodj róla, hogy Van Swieten úr hallomást szerezzen e felfedezésről; örömet fogja lelteni benne, hiszen ő volt az, aki utasított ennek a vizsgálódásnak az elvégzésére; de kérlek, csak általánosságban tájékoztasd őt arról, hogy [a számik] nem amerikaiak, hanem valódi keletiek, amint arról megérkezésünk után megtiszteltetés lesz számunkra részletesen informálni őt.” (39–40) Kontler lehetségesnek tartja, hogy az ötletet van Swieten beosztottjától, Kollártól kapta, aki nyelvészeti érdeklődésű volt. Erre nincs közvetlen bizonyíték. De figyelemre méltó, hogy Kollár néhány hónappal a koppenhágai kiadás megjelenése után elismerő, sőt kifejezetten lelkes ismertetést írt róla egy bécsi lapban. Lehet, hogy nem Kontleré az utolsó szó ebben a vitában, de gondolatmenete logikus, érvelése világos.

C. Vladár Zsuzsának komoly érdemei vannak a Sajnovics-kutatásban, hiszen ő fordította magyarra a Demonstratio mindkét kiadását, sőt a 2021-es kötetben pontos kimutatást közölt a két kiadás eltéréseiről (1. erről FV 2022/3: 35–39.) Így tehát ő lehet a mű egyik legjobb ismerője, aki ismereteit számos tanulmányban kamatoztatta. A konferencián és ebben a kötetben is *A Demonstratio magyar grammatikai forrásai* c. írásával szerepel. Gondos elemzéssel bemutatja Sajnovicsnak azokat a megállapításait, amelyek Szenczi Molnár és Pereszlenyi nyelvtanain alapulnak. Foglalkozik továbbá a mű helyesírásával is. Ennek az ad jelentőséget, hogy Sajnovics a lapp (számi) szavakat is magyar helyesírással írta le. A szerző így összegzi eredményeit:

„A Demonstratio a csillagászati expedíció egyik véletlenül kiemelkedett mellékterve volt. Emiatt az adatgyűjtés után a tényleges feldolgozás: a szakirodalom felkutatása és a mű megírása a visszatérés után, Koppenhágában történt. A mű magyar nyelvtani részének forrásai között Szenczi és Pereszlenyi grammatikáját lehet azonosítani. A Demonstratio elméletben a szóelemző protestáns magyar helyesírásra hivatkozott, a gyakorlatban azonban a fonetikus katolikust használta.

Sajnovics a magyar nyelvészeti hagyomány szerint egytagú gyököket tételezett fel a magyarban. A gyökök egytagúsága bizonyítékként fontos szerepet játszott a korai magyar nyelvhasználatban. Kezdetben a héber–magyar rokonításban, Wöldikénél a grönlandi–magyar rokonság cáfolásában, a Demonstratio első kiadásában a magyar–lapp rokonításban, a második kiadásban pedig a lapp mellett a kínai–magyar rokonításban is. A felhasznált források azt is megmutatják, hogy mind a magyar szerzők európai ismertsége, mind a magyar szerzők külföldi irodalmi tájékozottsága igen magas fokú volt.” (58)

Kelemen Ivett tanulmánya (*Az északi számi lelkész, Anders Porsanger jelentése Sajnovics Jánosról és a magyar helyesírásról* 61–74.), mint címe is mutatja, kifejezetten a helyesírás kérdésével foglalkozik. Knud Leem (1697–1774) norvég nyelvész adta ki azt a számi (lapp) nyelvtant és szótárt, amelyek segítségével Sajnovics hozzákezdhetett e nyelv tanulmányozásához. Leem írásrendszere bonyolult és következtetlen volt, ezért Sajnovics csak nehezen tudta használni

¹⁸ 1773-ban Hell és Sajnovics is ex-jezsuita lett, mert a rendet ekkor átmenetileg feloszlatták.

műveit. Javult a helyzet, amikor Vardöben az odaérkező számiktól különböző szavakat gyűjtött és hallás után magyar helyesírással jegyezte le azokat. Ez olyan jól sikerült, hogy Sajnovicsnak és/vagy Hellnek az az ötlete támadt, hogy az északi számi írásbeliségben át kellene térni a magyar helyesírás alkalmazására. Koppenhágába visszatérve előadták ötletüket Thott grófnak, aki elhívta Porsangert Trondheimből. Anders Porsangerről (1735–1780) azt kell tudni, hogy ő volt az első számi származású lelkész, egyben Leem tanítványa. Ő is látta a Leem-féle helyesírás problémáit, így fogékony volt a változtatások iránt. 1770. március 27-én találkozott Sajnovicssal, megismerkedett a magyar helyesírással és nekiláttak a munkának, vagyis a Leem-féle szótár számi szavait magyaros helyesírással írták át. A két, közel azonos korú tudós között jó, szinte baráti kapcsolat alakult ki, bár eleinte Porsangernek voltak előítéletei a jezsuitákkal kapcsolatban. Sajnovics május 15-én adta át a kéziratot Thott grófnak. Ennek további sorsa ismeretlen, bizonyára elveszett. Hell és Sajnovics május 22-én elutazott Koppenhágából, Porsanger pedig 1770. július 7-én keltezett hosszú levelet írt a Missziós Kollégiumnak a Sajnovicssal végzett munkáról és a számi helyesírásról. A levél másolatban maradt fenn, Norvégiában publikálták is. A szerző részletesen bemutatja a levelet. Porsanger elmondja, hogy a Demonstratio többszöri elolvasása után maga is meggyőződött arról, hogy a két nyelv rokon, és arról is, hogy a magyar írás valóban alkalmazható a számira. A levél második részében konkrét hangjelölési problémákat tárgyal és javaslatokat tesz megoldásukra. Sajnovics és Porsanger együttműködése érdekes epizód mindkét nép kultúrtörténetében, és mindenképpen említésre méltó, bár az általuk kidolgozott helyesírást végül nem vezették be.

Nehéz röviden összefoglalni Mészáros Csaba tanulmányának (*Az idegenség és az azonosság sémái valamint Sajnovics János Demonstratiójának kritikai fogadtatása 75–102.*) következtetéseit. A szerző először olyan fogalmakat tárgyal, mint *nyelv és nép – azonosság és különbség*. Majd megállapítja, hogy a XVIII–XIX. századi Európában a másságnak két típusa jelentkezett a „primitív” és az „orientális”. Már a XVIII. században megjelent az összevetés (comparatio) módszer, amely aztán gyakorlati szükségletekkel társulva a „Völkerkunde” (néprajz) kialakulásához vezetett.

Magyarországon a század végétől egyre több, szóbeszédre alapuló tudósítás jelent meg az Ázsiában maradt magyarokról, akik gazdagok és hatalmasok, és ugyanúgy beszélnek, mint mi. Ezeket a szerző az „orientális azonosság” kategóriájába sorolja.

Ugyanakkor az északi népekről, finnekről, lappokról olyan leírások jelentek meg a korabeli sajtóban, amelyek primitív, lusta, nemtörődöm, stb. embereknek mutatják be őket. Úgy vélték, hogy „a lappok sem erkölcsi, sem testi állapotuk tekintetében nem érnek fel a magyarokhoz – ennek következtében nem is lehetnek azonosak velük” (92) Továbbá, hogy „a nemes magyar nemzeti erkölcsök

nem egyeztethetők össze a lappok tehetetlen jámborságával, a dicső történelmi múlt pedig a virtus teljes hiányával” (92–93.) A szerző szerint a lappok másságát megerősítő sémának három eleme van:

„1) A lappokkal való rokonságról külföldi, tudományos írásbeli források számolnak be.

2) Külső és belső vonásaikban a lappok nem érnek fel a magyarokhoz.

3) Nyelvük, imáik nyelvészeti műveletek nélkül nem érthetők.” (93)

„A két séma egymás mellett élt, és egymásra hatásukban, egymásra való reflektálásukban egyre inkább polarizálódott az a diskurzustér, amelyben meg lehetett vitatni Sajnovics nyelvészeti munkájának tanulságait.” – vonja le Mészáros a konklúziót (94). Én úgy értelmezem a szerző szavait, – remélem helyesen, bár talán kissé egyszerűsítve – hogy a két séma hívei annyira távol kerültek egymástól, hogy lehetetlenné vált közöttük a párbeszéd, csak elbeszéltek egymás mellett.

A kötet utolsó írásának szerzője Tamás Ildikó, címe: *A számi viselet szerepe a kortárs vizuális kommunikációban* (103–126). A szerző a speciális számi dal, a jojka ismert kutatója. Szerepelt a 2021-es konferencián, ahol a számiföldön járt magyar kutatókról beszélt és bemutatott egy látványos fotókiállítást is. Itt közölt tanulmánya a kortárs számi kultúrából mutat be epizódokat. Szól a számi kisebbség küzdelméről, amit identitásának, kultúrájának és nyelvének megőrzéséért, illetve revitalizációjáért folytat. Elemzi a számiság jellemzésére használt fogalmakat, a kis népek „történelem nélkülségét”, az idegenséget. Ez utóbbival kapcsolódik Mészáros tanulmányához, aki ugyanezt a jelenséget másságnak nevezi. Tamás Ildikó foglalkozik a számik területi csoportjaival, a hagyományos életmód (a rénszarvastartás) visszaszorulásával, a hagyományos népi iparművészet szerepével. Azzal a küzdelemmel, amit a számi mesterek az olcsó, idegenek által gyártott áruk ellen folytatnak. A számi művészet kapcsán megemlíti a nálunk is jól ismert Nils Aslak Valkeapää (1943–2004) nevét és sokoldalú munkásságát. Részletesen elmagyarázza a számi zászló szimbolikáját, majd bemutatja és képekkel is illusztrálja néhány számi képzőművész alkotásait, amelyek jól tükrözik a számik és más őshonos népek véleményét és törekvéseit. Ilyen például Arvid Sveen *Őslakos népek összefogása* c. festménye (114), vagy Hans Ragnar Mahtisen sámándobot ábrázoló művei (115–116). Szól a *Suohpanterror* elnevezésű művészcsoport erősen kritikus szellemű, provokatív plakátjairól is.

„A számi revitalizáció eredményességének látványos megnyilvánulása a számi nyelvű feliratok, helynevek mellett a sűrűn előforduló számi zászlók és a viseletet hordó emberek jelenléte. A kék, piros, sárga és zöld színek jelzik a számik szimbolikus tér(vissza) foglalását, jogaik érvényesítésének igényét. Ez a vizuális szimbólumokkal kifejeződő jelenlét érvényesül minden alkalommal, amikor számi ügyeket képviselnek akár politikai, akár kulturális színtereken. A számi képzőművészeti alkotások színvilágától a politikai transzparenseken, hivatalos

intézményi logókon át a zenészek színpadi arculatáig az őslakos „négyszín-világ” mindent áthat” – írja összegzésében a szerző (123). Mindenképpen helyeselhető, hogy Tamás Ildikó írása belekerült ebbe a kötetbe, hiszen így közel hozza az olvasóhoz a mai számikat. Azt a népet, amellyel fenálló nyelvrokonságunkat Sajnovics oly nagy örömmel és lelkesedéssel demonstrálta.

Igazán nagy örömmel olvastam ezt kiváló tanulmánykötetet. Megemlítem még, hogy minden íráshoz részletes irodalomjegyzék csatlakozik. Ezeket talán lehetett volna egyesíteni. A kötet olvasása és a bibliográfiák tanulmányozása után úgy látom, hogy a korábbi és az utóbbi években folytatott kutatásokra támaszkodva lehetne már egy nagy monográfiát írni Sajnovicsról és Hellről. Ha erre nem akad vállalkozó, akkor legalább össze kellene gyűjteni és egy honlapon hozzáférhetővé tenni a róluk és munkásságukról szóló szakirodalmat.

A kötet tanulmányai megerősítették azt a meggyőződésemet, hogy Sajnovics kiváló tudományos művet alkotott, amiről sohasem szabad megfeledkeznünk.

Csúcs Sándor

Krónika

Hungarian Videos (HuVi) – újfajta megközelítés a nyelvtanításhoz

A Hungarian Videos projekt A Finn–Magyar Társaság és a Hamburgi Egyetem Finnugrisztika/Uralisztika tanszékének az Erasmus+ program által támogatott együttműködési projektje, amelyet a Finn–Magyar Társaság koordinál. A projekt 2023 szeptemberében kezdődött meg, és két évig fog tartani. A projekt célja új és innovatív tananyag készítése a magyar nyelvtan tanítására rövid, könnyen érthető, a szemléltetésre hangsúlyt fektető videófelvételek formájában kezdő tanulók számára (B1-es szintig). A célcsoport elsősorban a felnőttoktatásban részt vevő, a magyar nyelvet hobbiból tanulókból áll, de a tananyag alkalmas egyetemi okta-

tásra, illetve az egyéni tanulás igényeire is. A tartalom a funkcionális nyelvfelfogáson alapul, ami ebben a projektben azt jelenti, hogy a nyelvi jelenségek tanítása a szituációkhoz van kötve. A tanítás a tanuló igényeiből indul ki (v.ö. kielietoisuus/language awareness). A nyelvtanulót aktív szereplőnek tartjuk; megtanulhat használni kész mondatokat, szerkezeteket úgy is, ha még nem ismeri az összes formát. A videóanyag a Finn–Magyar Társaság 2000 óta újabb és újabb részekkel bővülő *Unkaria helposti* tananyagcsomagjának részeként lát napvilágot. Finnországban ugyanúgy mint Németországban is sokan érdeklődnek a magyar nyelv iránt és részt vesznek felnőttoktatási intézmények vagy baráti társaságok által rendezett nyelvkurzusokon. Közülük soknak családi, baráti kapcsolata, esetleg üdülője van Magyarországon, talán ott dolgoztak vagy tanultak. Ezek a nyelvtanulók gyakran kevésbé ismerik a nyelv szerkezetét és a nyelvtani fogalmakat, leginkább a mindennapi kommunikáció érdekli őket. Az egyetemi szinten tanulóknak természetesen más a helyzetük, de számukra is hasznos az egyszerű, szemléltető és motiváló tananyag, különösen a kezdő szinten – nem is beszélve az önállóan tanulókról.

Sokszor halljuk, hogy a magyar egy nagyon nehéz nyelv, ami természetesen befolyásolhatja a tanulók motivációját. A HuVi projektnek az a célja, hogy a nyelvtanulók ne érezzék nehéznek a nyelvtanulást, ne veszítsék el amiatt a motivációjukat, hanem könnyen érthető, inspiráló rövid videók segítségével ismerjék meg a fontos nyelvtani formákat és a kiejtés sajátosságait. A nyelvtanulásnak nem muszáj mindig unalmasnak és bonyolultnak lennie! Azért terveztünk nagyon rövid, néhány perces, minél szemléltetőbb videókat természetes beszéddel, több szereplővel, magyarul beszélő narrátorral. A videókat tapasztalt magyar nyelvtanárok készítik, különös hangsúlyt fektetnek az artikulációra, a megfelelő beszédtempóra. A videókhoz feliratozást is lehet választani magyar, finn, német vagy angol nyelven, de felirat nélkül is meg lehet nézni azokat. Bármilyen nyelvkönyvvel együtt, de más tananyag nélkül is könnyen használhatók. A videóanyag a Finn–Magyar Társaság YouTube-csatornáján, a társaság honlapján ingyenesen elérhető lesz bárki számára.

A projektpartnereknek korábbi együttműködési tapasztalatuk van két korábbi projekt, a Te-Le-Hu és a Hungarobox idejéből. Fontos szempont a tananyag készítésében, hogy a két nyelv különböző nyelvcsoportokat képvisel, a finnugort és az indoeurópai. A tananyagot úgy fogjuk megtervezni, hogy mind a két nyelvcsoporthoz tartozó tanulók szempontját vegye figyelembe, hogy minél szélesebb nyelvtanulási területben legyen használható. A videók a terv szerint 2024 őszén fognak elkészülni, és összesen 10-15 témát mutatnak be. Megjelenésük előtt még diákcsoportokon teszteljük őket mind a két partnerországban. Mivel minden fontos nyelvtani jelenséggel nem lehetséges egy ilyen kis projektben foglalkozni, azokat a témákat választottuk, amelyek tapasztalatunk szerint a legfontosabbak a célcsoportnak (például a helyragok, az igeikötők, a szórend stb.). Ebből a célból

megkérdeztük a finnországi magyartanárok tavaly októberi találkozásának résztvevőit is a szükséges témákról. Miután elkészülnek a videók, azt tervezzük, hogy a tananyag még gyakorlatokkal is bővíthet.

Irene Wichmann, Vecsernyés Ildikó

* * *

Hajdú Péter emlékülés

Az előző számunkban említett emlékülésre 2023. december 4-én került sor a Nyelvtudományi Kutatóközpontban, az MTA Uráli Nyelvészeti Munkabizottságának szervezésében. Szeverényi Sándor a szegedi finnugor tanszék vezetője nyitotta meg az ülést. Üdvözölte a jelenteket, köztük Hajdú Péter két leányát és elmondta, hogy 2024-ben emléktáblát állítanak Hajdú Péternek Szegeden. Majd Prószy Gábornak a Nyelvtudományi Kutatóközpont főigazgatójának adta meg a szót. Prószy felidézte a hetvenes éveket és pozitív értékelést adott arról az időszakról, amikor Hajdú (1974-től 1982-ig) a Nyelvtudományi Intézet igazgatója volt a Szentháromság utcában.

Az előadások sorát Hajdú Péter tanítványa. Csepregi Márta nyitotta meg, aki áttekintette mestere egész életművét, kifejtve mindazokat a témákat, amelyeket lapunk előző számában megjelent írásában is tárgyalt (*Hajdú Péter születésének centenáriuma* FV 2023/4: 3–8.) Az elhangzott szövegben nagyobb teret szentelt az előadó Hajdú tudományos munkásságának, megemlítve néhány konkrét témát is, pl. a „nomen-verbum” kérdést, az uráli nyelvek mellékneveit, az areális kapcsolatokat stb. Ugyancsak részletesebben tárgyalta Hajdú tudománytörténeti munkásságát, Budenzzel, Paasonennel és főleg mesterével Györke Józseffel kapcsolatos kutatásait és publikációit. Kitért Hajdú széleskörű tudányszervezői tevékenységére is.

A következő előadó, Simoncsics Péter is Hajdú kedves tanítványai közé tartozott. Kissé meghökkentő című előadásában (*Hajdú Péterről, aki nem akart tanár lenni*) főleg Hajdú pályájának első feléről beszélt. Az 1938. évi finnországi diákcsereéről, a finn nyelvvel való ismerkedésről, a Lónyai utcai Református Gimnáziumról, az Eötvös Kollégiumról, ahol nagyon jól érezte magát. Egyetemi tanulmányairól, megismerkedéséről Zsiraival, Lazicziussal és persze Györke Józseffel. Hajdú 1945-ben doktorált finnugor nyelvészetből, de tanári diplomát nem szerzett. Györke vitte az Országos Széchényi Könyvtárba és onnan küldték Keszthelyre az államosított Festetics-könyvtár átvételére és működtetésére. Innen 1952-ben a Nyelvtudományi Intézetbe került, majd 1959-től a szegedi egyetem

professzoraként dolgozott 1974-ig. Az előadó 1964-ben ismerkedett meg Hajdúval, akinek előadásai nagy hatással voltak rá, mert azt sugallták, hogy „valahol van rend”, és jó pedagógiai érzékkel önálló ítéletalkotásra ösztönözte diákjait.

Bakró-Nagy Marianne és Johanna Laakso előadásának (*Megközelítések: történeti nyelvészet és nyelvtipológia Hajdú Péter munkásságában*) csak a fele hangzott el, mert Johanna Laakso objektív okok miatt nem érkezett meg Budapestre. Bakró-Nagy Marianne széleskörű és alapos áttekintést adott Hajdú nyelvtipológiai munkásságáról. A nyelvtipológiával és az areális nyelvészettel Hajdú a hetvenes években kezdett el foglalkozni, többek közt azzal a céllal, hogy megújítsa az uralisztikát. Ez irányú kutatásainak legfontosabb összefoglalása az *Uráli nyelvrokaink* (1978) c. tankönyv¹⁹ egyik fejezete (*Az uráli nyelvek tipológiai és areális vizsgálata* 93–137), ami 1987-ben németül is megjelent.²⁰ A Hajdú által alkalmazott paraméterek ma már erős korrekcióra szorulnak, de a úttörés érdeme az övé. Foglalkozott a nyelvi univerzálék kérdésével is.

Hajdú Péter munkásságában jelentős szerepet játszott a szamojéd nyelvek kutatása. Az uráli nyelvcsalád kisebbik ágába tartozó nyelveket nálunk Hajdú előtt alig kutatták. Nyugodtan tarthatjuk őt a hazai szamojedológia megalapítójának. Ez derült ki Wagner-Nagy Beáta hamburgi professzor előadásából: *Tundrai Harucsi, Jompa és a többiek: a szamojéd nyelvek kutatása Hajdú Pétertől napjainkig*. Az előadó 1994-ben szerzett diplomát a szegedi egyetemen. Ott kezdett a szamojéd nyelvekkel foglalkozni, több más Szegedről kirazó, vagy most is ott működő kollégájával együtt. Hajdú a keszthelyi években kezdett a szamojéd nyelvekkel foglalkozni. 1957-ben Leningrádban járt és többek közt nyenyec anyagot gyűjtött az előadás címében említett Harucsitól. Több kisebb szamojedológiai tanulmány után a szegedi években jelent meg a *Chrestomathia Samoiedica* c. tankönyv, amely ma is alpműnek tekinthető. A kötetben egy északi (nyenyec) és egy déli (szölkup) szamojéd nyelv leírása szerepel, szövegekkel és szójegyzékkel és teljességre törekvő bibliográfiával. Wagner-Nagy azzal zárta előadását, hogy „Hajdú Péter sok mindent elkezdett, amit ma is lehet folytatni.”

A délutáni első előadást Sipőcz Katalin (Szeged) tartotta *Hajdú Péter, a tankönyvíró* címmel. Az ünnepelt ezirányú munkássága szintén terjedelmes. Ezek valójában nem tankönyvek, hanem tudományos alpművek. Különösen áll ez Hajdú vitathatatlanul legfontosabb művére az 1966-ban megjelent *Bevezetés az uráli nyelvtudományba* c. kötetre. Ezt, a szakmában csak BUNY-nak emlegetett művet az MTA nagydoktori értekezésnek fogadta el és a szerzőt néhány évvel később az MTA levelező tagjává (1975-ben rendes taggá) választották. A műnek

¹⁹ Ebben a rokon népek irodalmát tárgyaló részeket Domokos Péter írta.

²⁰ P. Hajdú – P. Domokos, *Uralische Sprachen und Literaturen*. Akadémiai Kiadó, Budapest. 345–408.

öt kiadása jelent meg, finnugristák generációi tanultak belőle, köztük e sorok írója is. Az előadó Hajdú más tankönyveit is kellő alapossággal mutatta be. Ezek felsorolásától most eltekintek. A tankönyvek aktualitása kapcsán az előadó elmondta, hogy a magyar szakos tanárok képzésében egy féléven át szerepel *A magyar nyelv rokonsága* c. tantárgy, amelynek már a nevéből is kikerült a „finnugor” jelző. Problémák vannak a finnugor szakkal is, egyrészt az egy szakosság, másrészt amiatt, hogy a finnugrisztika csak mesterszakként tanítható. Kitért arra is, hogy a finnugor nyelvészetben is jelentős szerepet kaptak a szociolingvisztikai kutatások, annak is köszönhetően, hogy a rendszerváltás után lehetővé vált a terepmunka.

Sudár Balázs történész *Az őstörténet kutatása, a nyelvészet és Hajdú Péter* címmel tartotta a következő előadást. Az előadó ugyan megemlítette Hajdú első fontosabb őstörténeti művét (*A magyarság kialakulásának előzményei* 1953), de előadásában mégis inkább az őstörténeti kutatás áttekintésére, illetve módszertanára koncentrált. A problémát az jelenti, hogy az őstörténet egy nép történetének azzal az időszakával foglalkozik, amelyről nincsenek írásos források. Ezért a kutatónak más források után kell néznie. Ezek a nyelvtörténet és a régészet. Így nem véletlen, hogy a magyar őstörténet kutatói nyelvészek (mint Hajdú Péter) vagy régészek (mint László Gyula vagy Fodor István) voltak. Akik persze tudatosan arra törekedtek, hogy szintézist alkossanak, vagyis kutatásaik kiegészítsék egymást. A nyelvész hozta a szavakat és az identitást, a régész a leleteket, a hely és a kor meghatározásával. A finnugor őstörténet kutatása jól beleillett ebbe a keretbe, azonban az előadó úgy látja, hogy a kilencvenes évek után változott a történelmi szemlélet, újra előtört a pozitivizmus és bizonytalanná vált milyen irányba halad a jövőben a kutatás.

Az ülésszak utolsó előadását a magyar altajisztika nagy öregje, Róna-Tas András (1931–) akadémikus tartotta *Hajdú, őstörténet, altajisztika* címmel. Saját személyes élményeire támaszkodva felidézte az ötvenes évek elejét, amikor egy rövid időre Magyarországon is feltűnt a marrista nyelvészet. Szerencsére már 1950 júniusában megjelentek Sztálin nyelvtudományi cikkei, amelyek véget vetettek a marrizmusnak. Majd jött az 1953-as őstörténeti vita Molnár Erik nézeteivel, aki Közép-Ázsiából származtatta a magyarokat. Az elhúzódó vitában Hajdú mellett mások is részt vettek, Lakó György, Kálmán Béla, Kniezsa István, Zsirai Miklós.

Az előadás második felében arról beszélt, hogy 1968-ban, amikor vidékre kellett mennie tudományos kutatónak, Hajdú Péter szegedi tanszékét választotta, éppen Hajdú szereplése miatt az őstörténeti vitában. Később, Hajdú támogatásával altajisztika szakot, majd altajisztikai tanszékét alapított Szegeden. Hajdúval sokat beszélgettek a szamojéd – török kapcsolatokról. Az előadó azt is megemlítette, hogy a törökben a magyar nyelv régi török jövevényszavaiból is jól ismert

rotacizmus a Kr. u. 3. század után jelent meg, és így a szamojéd–török érintkezés kezdete a 4. századra tehető. S ez volt Hajdú Péter álláspontja is.

Az előadások elhangzása után lehetőség volt hozzászólásokra is. Ezek közül megemlíteném Simoncsics Péteré, aki bemutatta az általa szerkesztett *Párhuzamos életrajzok* c. kötetet, amely elektronikus formában jelent meg és az internetről letölthető. A kötet két közel egyidőben született tudós, Hajdú Péter és az amerikai Robert Austerlitz életét és munkásságát mutatja be. E fontos kötet ismertetésére egy későbbi számunkban visszatérünk.

Janurik Tamás, aki szintén Hajdú tanítvány volt Szegeden személyes élményeit mondta el Hajdú Péterről, Mikola Tiborról és Róna-Tas Andrásról.

Végül az elnöklő Szeverényi Sándor bejelentette, hogy az előadásokat publikálni fogják. Az ülésszak minden tekintetben jól sikerült, köszönet érte a szervezőknek.

Csúcs Sándor

* * *

Se talui coolu – Winter School Uppsalában

A 2024. évi *Winter School of Finno-Ugric Studies*, azaz a Finnugor tanulmányok 12. téli egyeteme február 5–10. között került megrendezésre Uppsalában, az Erasmus+ által finanszírozott stratégiai partnerség, a REMODUS keretében. A partnerség az Európai Unióban uralisztikával, finnugrisztikával kapcsolatos tanulmányokat folytató hallgatók érdekében jött létre, hogy nemzetközi eseményeken széleskörű tudásra és kapcsolatrendszerre tehessenek szert. A projekt célja ez alkalommal is megvalósult, hiszen a résztvevők Európa számos egyetemét képviselték, Finnországból (Turku, Helsinki), Észtországból (Tartu), Németországból (Hamburg, München) és Ausztriából (Bécs) érkeztek diákok a skandináv országba. Az északi hideg a magyar résztvevőket – az ELTE és a Szegedi Tudományegyetem hallgatóit és oktatóit – sem tántorította el, sőt, a közösen eltöltött egy hét jó alkalmat adott a két tanszék közti kapcsolatok további erősítésére.

Az idei Winter School témája, folytatva az elmúlt évek ókomi és ómagyar tematikáját, az ófinn, illetve finnségi nyelvek voltak. Szóba került természetesen Mikael Agricola, mint a finn nyelvtörténet megkerülhetetlen figurája, de nemcsak az ő művei, fordításai voltak terítéken. Számos nyelvemlék sorra került Ericus Eriki Sorolainen vallásos írásaitól kezdve, Antti Lizelius első, finn nyelvű újságjáig. Merlijn de Smit iránymutatásával elemezhetjük a hitéleti, jogi és népköltészeti

művekben megfigyelhető ortográfiai és grammatikai jelenségeket, de kitértünk a szerzők nyelvjárásából eredő sajátosságokra is.

A délutánok során két workshopon volt lehetőségünk részt venni. Az első alkalmakon Riita-Liisa Valijärvi vezetésével szerezhettünk gyakorlati tapasztalatot a nyelvi revitalizáció kihívásairól. Tervezhettünk projektet, melyek során felmerült a közösségi média szerepe mint új platform a nyelvhasználatra, de egészen konkrét tervek is születtek, például, elsősorban gyerekeket célozva, mesefilmek kolta számi szinkronizálása. A workshop zárásaként a nyelvi fészkek mibenlétével, működésével foglalkoztunk. Itt csapatokra osztva meg is kellett valósítanunk egy-egy ötletet adott nyelvek hatékony tanításával kapcsolatban, így énekeltünk mi magyar testrésznevekről, majd láthattunk cserébe aranyos észt állatokat, sőt azt is megtudtuk, melyik milyen hangot ad.

A másik workshop is ehhez hasonlóan jó hangulatban telt, de itt új csapatokra új feladatok vártak. A téma – nyelvi kontaktus modellezése a mesterséges intelligencia segítségével – sokak kíváncsiságát felébresztette, hiszen napjainkban alig van az AI megjelenésénél és az ebből fakadó lehetőségeknél aktuálisabb dolog a tudományos, vagy akár a mindennapi életben. Elsőként előzetes ismereteink alapján nekünk kellett felvázolni a finnségi nyelvek kapcsolatrendszerét rokon, illetve nem rokon nyelvekkel, esetenként a történeti vonatkozásokat is figyelembe véve. Már ekkor születtek érdekes ábrázolások, ki diagramot és nyilakat, ki térképet választott a vizualizációhoz, de az igazi kihívást a mesterséges intelligencia bevonása jelentette. A kurzus jóvoltából hozzáférést kaptunk a ChatGPT legújabb, 4. számú modelljéhez, mely nem csak szöveget, de képeket is képes feldolgozni. A feladat során először arra kértük az AI-t, hogy az internetről szerzett információk alapján hozzon létre egy, a miénkhez hasonló ábrát, de ez nem sikerült neki. Ezután feltöltöttünk néhány cikket, amelyből kinyerve az információkat egy meggyőzőnek ható, ám teljesen hibás összefüggéseket mutató képet generált. A többi csapat sem járt sikerrel, a program eltorzított szavakat és sosem volt területek térképeit alkotta meg, melyek teljesen alkalmatlanok lennének tudományos adatvizualizációra. A workshop konklúziója tehát, hogy a mesterséges intelligencia egy ideig még biztosan nem veszi el a munkánkat, de veszélyes eszköz lehet hamis információk terjesztésében.

Az Uppsalában töltött hét folyamán három vendégelőadás is belefért a programba. Az elsőben Birsél Karakoç vezetett be minket a törökségi nyelvek szövevényes esetrendszerébe, szemléletes példákkal illusztrálva a különböző variációkat. Bár a jelenlévők fő érdeklődése az uráli nyelvekre irányult, sok esetben nagyon is releváns lehet néhány altaji nyelv ismerete az egyes kutatások során. Hasonló kitekintést nyújtott Michael Dunn előadása a paleoszibériai nyelvekről, elsősorban a csukcs-kamcsatkai nyelvcsaládról. Itt a szintaxison és a morfológián túl egy egészen különleges jelenség, a csukcsok eltérő női és férfi „nyelve” is szóba került, melynek kialakulására egy lehetséges magyarázatot is

ismertetett az előadó. A péntek délután elhangzott harmadik előadásban ismerősebb terepre tértünk vissza, Matti Miestamo beszélt a negáció változatos megjelenési formáiról az uráli nyelvekben tipológiai szempontból.

Ezek után már csak a vállalkozó szellemű hallgatók prezentációi voltak hátra, melyek közül tízet élőben, kettőt online formában követhettünk végig. Szóba kerültek többek között a mari birtokos szuffixumok, a számi fonetika, a nganaszan mozgásigék és az udmurt nyelvújítás, majd Nyugat-Szibéria nyelvi areája, illetve az első workshophoz kapcsolódva elhangzott egy előadás a nyelvi fészkek létrehozásának nehézségeiről is. Rogier Blokland, házigazdánk, az Uppsalai Egyetem Finnugor Nyelvek Tanszékének vezetője fogalmazta meg, hogy számára mindig ez a Téli Egyetem legérdekesebb része és csak egyetérteni lehet vele, hiszen ilyenkor adódik lehetőség megismerni, kortársaink, leendő kollégáink mivel foglalkoznak, ilyenkor látszik igazán, mennyire sokszínű ez a terület.

Végezetül ezúton is köszönjük a kitűnő szervezést Rogiernek és a Bécsi Egyetem munkatársainak, akik az informatikai háttérrel biztosították a rendezvényhez. Reméljük, az ELTE hallgatói mellett a jövőben a Szegedi Tudományegyetem diákjainak is lesz még lehetősége részt venni hasonló eseményeken.

Kaiser Kamilla

✱